

SØRUM-SPEILET

NUMMER 1-2025 - 31. ÅRGANG



**Et rikt liv som invalid
Kulturformidler, organisator og mye mer
Kjenn ditt land
Jenta som ikke reiste til Amerika**

Lederen har ordet!

Dette er siste gang jeg skriver i bladet vårt som leder av laget. På årsmøtet nå i mars går jeg ut av styret etter å ha sittet der i 15 år. Det har vært travle år som har tatt mye av fritida mi. Men også interessante år hvor jeg har lært mye, og ikke minst truffet mennesker med mye kunnskap om vår felles historie.

Laget vårt er det største på Romerike, så det er å håpe at vi beholder medlemsmassen vår, og at yngre mennesker også ser betydningen av hva vi tar vare på og prøver å formidle. Har du forresten spurt dine barn eller barnebarn om hva de kan om slekta si? Når du er borte, er det kanskje for seint og mye av din kunnskap forsvinner. Jeg har truffet mange unge som sier at det skulle jeg ha spurt bestemor eller bestefar om, og så er det for seint. Et lite steg på veien kan være å vise fram det flotte medlemsbladet vi har. Der er det bestandig mye som også kan interessere den yngre garde.

Tilbake til normalen

Når det gjelder bladet vårt hadde vi i fjor 4 jubileumsutgaver med 32 sider mot normalt 24. For å finansiere de ekstra sidene fikk vi noe tilskudd fra Lillestrøm kommune. Nå er vi tilbake til 28 sider, og vår dyktige redaksjon ser ikke ut til å gå tomme for stoff. Men har du liggende noe som kan være av interesse så ta kontakt. Det kan f.eks. være et gammelt brev, et bilde fra en familiebegivenhet eller en reiseskildring. Anne-Marie har skrevet et annet sted i bladet om utvandringen som foregikk fra Norge og sikkert også fra vår bygd. Kanskje har du noe å bidra med der.

I februar inviterte vi til åpent møte på Blaker Skanse hvor Lise Sæther fortalte om sin oldemor som kom fra Hallingdal og til slutt ble bondekone i Sørums. Lise er flink til å fortelle på en levende måte, og alle vi 50 som var på Skansen fikk en fin opplevelse den kvelden. Jeg må jo også si at det er hyggelig for oss i Historielaget at så mange kommer når vi inviterer. Har du forslag på temaer til slike møter tar vi de imot med takk. Vi prøver å ha disse møtene på forskjellige plasser i Sørums slik at det blir et tilbud til alle, også for de som ikke er medlemmer, men som kanskje melder seg inn etter en slik kveld.

***NB: Mimredager på Skansen helgen
26. og 27. april 2025***

Vil du være med å dele minner om skoletida på Blaker Skanse? Dersom du er tidligere elev, lærer eller annen ansatt på Blaker Skanse planlegger Blaker Skanses venner, Blaker og Sørums Historielag og Folkeakademiet Sørums mimrehelg 26.



Elin Mørk er takknemlig for mange fine år i historielaget. Foto: Jørgen Kirsebom.

og 27. april fra kl. 1300 - 1700 begge dager. Arrangementskomiteen er interessert i bilder fra Skansen, og om du har vært elev har du kanskje gjenstander du lagde der. Eller har du som meg en far som gikk der i sin tid, og som lagde både små og store ting som kan vises fram i utstillingen som planlegges. For ikke å snakke om du som giftet deg med en Skansegutt. Hva kan ikke du fortelle om de kjekke gutta som kom om høsten?

Kontingent

Vi opplevde i fjor at flere overså giroen til medlemskontingenten som lå sammen med det første nummeret av Sørums-Speilet. Resultatet ble noen runder med purringer, og det tar mye tid for oss. Årets giro ligger i dette bladet, og vi håper alle medlemmene bruker giroen raskt. Kontingenten er den samme som før på kr 400.- for de som er lokale, mens dere som får bladet tilsendt i posten må betale kr 500.-. Det beste er å betale med en gang for da er det gjort, og du slipper purring. I tillegg er Historielaget sjølsagt avhengig av innbetalt kontingent for å drifte laget.

Takk for meg

Jeg takker for mange fine år i Blaker og Sørums Historielag, og sjøl om jeg går ut av styret vil jeg fortsatt hjelpe til når det måtte være ønske om det. Takk til dere alle, og til styret spesielt for godt samarbeid.

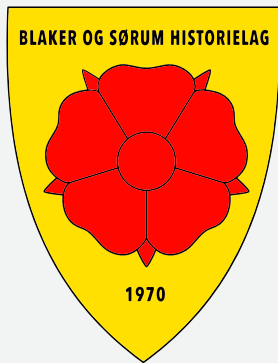
Elin Mørk



TAKK!

Historielaget retter en stor takk til de pårørende etter Haakon Sandbraaten, for en gave på drøyt kr 15 000. Haakon hadde vært medlem i historielaget i hele 20 år, da han døde i november 2024, og vært med lenge i både 8. mai-komiteen og turkomiteen. I stedet for blomster i begravelsen ønsket familien en gave til historielaget. Vi ble veldig rørt av det, og gaven vil bli brukt til det beste for medlemmene.

Tusen takk!



SØRUM-SPEILET

Medlemsblad for
Blaker og Sørum Historielag

Redaksjonen

Randi Fjørstad – 901 42 163
Anne-Marie Lund – 477 57 261
Elin Mørk – 958 62 613
Ingun Orderud – 995 14 523

E-post

sorumhistorie@icloud.com

Adresse

Blaker og Sørum Historielag
Nylandveien 3
1923 Sørum

Styreleder

Elin Mørk

Tlf.: 958 62 613

E-post: elin-hem@online.no

Kontonummer: 1321 08 05189

Vipps nr.: 75141

Org.nr.: 984252994

Hjemmeside

www.blakerogsorumhistorielag.no

Korrektur

Lillian Mobæk

Grafisk design

Kirsebom Foto & Media

Opplag

700 eksemplarer

ISSN 1894-8154

Trykk

X-Idé As, 1472 Fjellhamar

Dette bladet er beskyttet av åndsverkloven.
Det er ikke tillatt å kopiere fra bladet uten
skriftlig samtykke fra tekstforfatter eller
fotograf.

Forsidebilde:

Motiv fra Glomma ved rierkaret

Foto: Ingun Orderud

PÅMINNELSE

om årsmøte i Blaker og Sørum Historielag

Dato: **onsdag 26. mars 2025 kl. 18.00**

Sted: Meierigaarden Kro, Lørenfallet

Informasjon om årsmøtet er lagt ut på Facebook og på historie-
lagets hjemmeside www.blakerogsorumhistorielag.no.

Saksliste:

1. Godkjenning av innkalling og saksliste
2. Valg av møteleder, referent og to til å undertegne protokollen
3. Årsberetning 2024
4. Revidert regnskap 2024
5. Forslag til arbeidsplan for 2025
6. Forslag til kontingent for 2026
7. Forslag til budsjett 2025
8. Innkomne saker:
Frist for å sende inn forslag til behandling på årsmøtet må være styret i hende
senest 4 uker før møtet, dvs. 26. februar 2025.
Forslagene sendes til leder Elin Mørk: elin-hem@online.no, eller tlf. 958 62 613
9. Valg av leder, styremedlemmer, valgkomite og revisor, samt utsendinger til
årsmøte i Romerike Historielag.

Stemmeberettigede er de som har betalt kontingent for 2024, eller er innmeldt
senest 6 uker før årsmøtet (jfr. vedtektenes §3).

Endelig saksliste og møtepapirer blir lagt ut på hjemmesiden vår i god tid før møtet.
Papirene vil også bli delt ut på møtet.

Etter årsmøtet blir det litt servering.

KONTINGENT 2025

I dette bladet legger vi ved en giroblankett, og håper at du også i år vil
støtte det viktige arbeidet vårt.

Av aktivitetene våre nevner vi:

- medlemsmøter
- rusleturer på historisk grunn
- utgivelse av Sørum-Speilet
4 nummer
- vedlikehold av Slora Mølle
- vedlikehold av Vølneberg gamle
skole
- støtte til utgivelse av lokale bøker

Kontingenten for 2025 økes ikke.
Satsene er:

- kr 400 for vanlige medlemmer
- kr 100 for unge inntil fylte 25 år
- Dersom du bor utenfor Sørum,
og må få Sørum-Speilet tilsendt i
posten, er kontingenten kr 500 pga.
portoutgiftene.

Innhold

Lederen har ordet	2	Kjenn ditt land	16
Påminnelse om årsmøte	3	Foreningsbladet: «Kjenn Ditt Land»	18
Et rikt liv som invalid	4	Jenta som ikke reiste til Amerika	20
Jeg fant, jeg fant i oldemors skrin	9	Har du Amerikabrev?	23
Kulturformidler, organisator og mye mer	10	Litt om bakkeplanering	24
Fra loftet på Prestegården og frem i lyset	14	Jakten på fortiden	28

Sverre Stenby med ukuelig livsmot tross handicap

En hverdagens helt hva er nå det? I Blaker har vi funnet frem til en kar som tåler denne betegnelsen. Hans navn er Sverre Stenby og for de som ikke vet det går han i sitt 65. år. Fra han ble født har han måttet bære et betydelig handicap. Aldri har han kunnet sette ben under seg. Hans handicap ville vanligvis ha ført til en tilværelse i rullestol. Men Sverre ville noe annet. Odelsgutt var han også til en

gård med rike tradisjoner. Nå ble det en bror som overtok gården, men Sverre har ikke ligget på «latsiden». Hver dag har han vært virksom med et ukuelig livsmot som mange kunne misunne ham. Musikken er hans kjære hobby og i over 30 år har hans taktfaste stortrommeslag vært å høre over hele distriktet — der Blaker Skolemusikk gleder med sin underholdning.

Sverre Stenby runder 65 en gang i april — dette var ikke ment som noe fødselsdagsintervju — men vi ønsket en prat med denne karen som virkelig har tatt i seg. Sverre tar seg frem overalt — enten til åbenes eller i sin bil. Bil ja, da treffer du Sverre Stenby på hjemmebane. Han er

en bilmann på sin hals og er Fiatrelst (det var reklamen). Bilene hans har alltid vært strøkne, han hadde den første i 1932. Stenby liker å reparere og pusle litt og bilen blir ham kjær — ikke minst som fremkommemiddel. — Ja, hva skulle jeg gjort uten bil? sier Stenby humørfyllt som han er blir

han nesten vemodig ved tanken. Bilen har virkelig gitt meg mange gleder. Da mor levde reiste hun og jeg på mange turer over hele Østlandsområdet — vi lå i telt og hadde det veldig hyggelig. — Hvor lange turer ble det? — Jeg har vært i Trondheim, Bergen og på Lis-

ta. Det blir noen mil skal jeg si deg! Bilen har betydd mye for ham — ingen tvil om det. Men musikken står Foris, siste side (1)

BILDET: Sverre Stenby stortrives i sin bil. Den har gitt ham mang en hyggelig stund.



Utklipp fra Indre Akershus Blad mars 1976

Et rikt liv som invalid

Av Jon Wiik

Her er et gjensyn med Sverre Stenby, snart 32 år etter hans død. En fantastisk person, som trosset sin skjebne og levde et langt liv med sin sterke funksjonshemming på beundringsverdig vis. Ikke rart han oppnådde legendestatus i sin kjære hjembygd Blaker!

Sverre Stenby (1911-1993) ble født med to klumpføtter, og klarte aldri å ta et skritt på egne bein. Som han ganske riktig fastslo i et intervju med Akershus Arbeiderblad/Romerikes Blad i 1985:

– Jeg har krabbet i 74 år!

Sitatet forteller mye om Sverre. Han var utstyrt med en stor porsjon sjølori, og syntes ikke synd på seg sjøl. Men han ville ha seg frabedt spydigheter om sitt handicap.

– Hvis noen erter eller hermer etter meg, så sier jeg: Tenk om dere var slik sjøl, sa han i nevnte intervju, og la til:

– Jeg har alltid vært innstilt på å klare meg sjøl. Jeg har møtt mye motgang gjennom livet, men har hele tiden løftet hodet og levd videre. Det er klart enkelte har kommet med slengbemerkinger og hermet når jeg har krabbet. Men det er et fåtall som morer seg over mitt handicap. Folk er vennlige, og ofte må jeg takke nei til folks tilbud om hjelp. Jeg klarer meg sjøl!

Unik i bygda

Det siste kan nevnen Odd Roar Stenby bekrefte i en samtale med Sørumspeilet:

– Sverre var unik i bygda, fastslår 73-åringen, som nå er blitt den eldste i den velkjente Stenby-slekta i Blaker.

– Sverre var Sverre. Han var en av oss, og det falt seg helt naturlig. Han likte ikke tilbud om hjelp. Da ble han amper. Han ville alltid klare seg sjøl, og ønsket ingen spesialbehandling. Han nærmest freste tilbake når han fikk tilbud om ei hjelpende hånd.

– Så ble han da også så avholdt og respektert nettopp for den han var. Kort og godt en personlighet.

– Dessuten hadde han jernhelse. Han var aldri sjuk!

Skarp i hodet

Odd Roar minnes sin onkel på flere måter. For eksempel dette:

– Om han var ufør kroppslig, var det ikke noe i veien med hodet hans!

– Sverre leste mye, og ble etter hvert svært intelligent. Han fulgte godt med på alt som skjedde, og var godt oppdatert på nyheter – både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Etter at de hadde kjøpt TV på gården Svarstad Østre, der han bodde hele sitt liv, ble

Dagsrevyen hellig for ham hver eneste kveld. Dermed ble han også svært samfunnsinteressert og -orientert etter hvert.

– Dessuten var han enorm til å løse kryssord!

Dette til tross for at han aldri gikk på skole. Sverre var selvlært på alle måter, men hadde nok god hjelp av sin utrettelige mor Bartha til å lære seg å lese og skrive. Det siste var ekstra oppsiktsvekkende med tanke på at også hendene hans var nokså forkrøplet.

Tok del i gårdsarbeidet

Både Odd Roar og broren Leif husker godt at onkelen hver eneste julaftens formiddag dro rundt til alle nieser og nevøer med en slump penger i en konvolutt med sirlig håndskrift på.

– Han tok seg ekstra godt av unga. Og alle unga, både i og utenfor familien, ble veldig glad i n'Sverre, minnes de vemodig.

De husker også godt hvordan han med stort engasjement tok del i gårdsarbeidet – både hos dem på Tømte, som tilhørte Sverres bror Ove med familie,



og hjemme på Svarstad. Brødreduoen forteller ivrig:

– Da vi la silo, var det Sverre som var på loftet og blandet syre og vann, som han på finurlig vis fikk sendt ned til oss. Han kjørte traktor, for eksempel med silosvansen i høyonna. Han sorterte poteter og kløyvde ved. I skuronna hadde han fast jobb med å skjære opp båndene på nekene og sende dem inn i treskeverket, og han måtte få dem lagt i hendene sine på en helt spesiell måte, ellers ble han ilter.

Reparerte maskiner og sykler

Tor Arne Gulbrandsen – sønn av Liv, Sverres niese og nå bosatt på Rånåsfoss – «hang» mye sammen med Sverre i en årrekke, og fikk et svært nært forhold til sin slektning. Han kan underskrive på det Stenby-brødrene sier ovenfor:

– Dessuten var det han som holdt maskinparken på Svarstad ved like. Han sto for oljing, smøring og reparasjoner av traktorer og annet utstyr. Buttet det imot, ga han seg ikke – trassig som han var, sier Gulbrandsen med et smil, og legger til:

– Han besørget også utallige sykkelreparasjoner. Spesialiteten var å rette ut eiker i hjulene, noe mange i bygda fikk glede av. I det hele tatt utførte han alt han greide å bidra med på utmerket vis. Også dette falt seg helt naturlig.



Sverre med sykkelen han bygget selv. Takket være den kunne han være med de andre ungdommene.

Tor Arne Gulbrandsen var 50 år yngre enn Sverre Stenby, men de to ble nære og gode venner i en årrekke og stortrivedes i hverandres selskap. Slektningen, som nå bor på Rånåsfoss, har tatt vare på mange verdifulle ting etter Sverre – som Sørumpriisen og musikanntmedaljene. Foto: Jon Wiik.

Sverre var ikke vond å be om en håndrekning, og han var utstyrt med en ukuelig viljestyrke.

«Å krabbe krever god fysikk. Jeg er i god form og spesielt sterk i overkroppen», uttalte han en gang. Betegnende nok.

Fikset fotballer

Sitt handikap til tross, var Sverre som man forstår svært nevenyttig. Det fikk ikke bare familien glede av, men også mange andre. Ikke minst Blaker Idrettslag.

Hans engasjement i det lokale idrettslivet startet på hjemlig grunn. Nærmere bestemt på Svarstadmyra, et jorde som faren Anton Stenby i 1928 leide ut til Fossum Skiklubb (Blaker Idrettslags forløper) for et tidsrom på fem år. Det skulle komme til å bli 27.

Det var her Sverres etter hvert så lidenskapelige interesse for idrett ble tent.

– Hadde jeg vært 15 år i dag, skulle jeg ha drevet med handikapidrett. Rullestolløp og friidrett, sa han muntert i intervjuet vi nevnte innledningsvis.

I stedet bidro han med det han klarte, og i en årrekke var han en trofast og pålitelig materialforvalter både i ski-gruppa og framfor alt i fotballgruppa.

Han reparerte alt som gikk i stykker. Spesialiteten ble fotballer. Det var ikke

få sprukne fotballer som Sverre fikk brukbare igjen. Han lappet, sydde, smurte, pumpet og stelte de store og tunge lærballene så de ble som nye. Når det gjaldt gjenbruk, som det er så mye fokus på i dag, var han forut for sin tid.

Landets eldste skolemusikant

En annen interesse som Sverre dyrket i mesteparten av livet sitt, og som betydde veldig mye for ham, var musikk. Ikke bare var han glad i å høre på musikk av alskens slag – han utøvde den selv også. Som trommis – først i Blaker Musikklag i mange år etter krigen, deretter i Blaker Skolemusikkorps i enda flere år på 1950-, 60- og 70-tallet.

– Han var musikalsk til tusen og gikk og nynnnet på alskens musikkstykker hele tiden, minnes Gulbrandsen.

Sverre håndterte stortromma på best tenkelige måte, og ble et populært og avholdt korpsmedlem. Dette kan bekreftes av hans mange medspillere i skolemusikken gjennom årene – blant andre denne skribent, som hadde gleden av å musisere sammen med Sverre i en 10-årsperiode på 1960-tallet.

Med et velutviklet musikkøre håndterte han klubba med følsomme taktslag, der han formelig lå over tromma og levde seg inn i musikken. Sverre SLO ikke på tromma – han SPILTE tromme!



For sin innsats i det lokale musikklivet ble Sverre Stenby i 1977 tildelt Norges Musikkorps' Forbunds fortjenstmedalje.

Fikk velfortjent heder

Det er nærliggende å tro at han stundom var lei seg for ikke å kunne få marsjere sammen med korpset, men han tok til de grader sitt monn igjen på konserter og andre opptredener.

Sommeren 1977, i en alder av 66, ble Sverre tildelt Norges Musikkorps' Forbunds fortjenstmedalje for mellom 30 og 35 års trofast innsats i det lokale musikklivet. Da hadde han betegnende nok fått karakteristikken «landets eldste skolemusikant»!

Tre år senere vanket det en ny, gjev utmerkelse på den folkekjære blaker-væringen. Da vedtok kulturstyret i daværende Sørums kommunen å tildele ham den ettertraktede Sørumprisen for sin mangeårige innsats i bygdas idretts- og musikkliv.

Sykkel og sparkstøtting

Med sine funksjonshemninger hadde blakerværingen naturlig nok store utfordringer med å ta seg fram fra sted til sted i barne- og ungdomsårene. Men med sin nevnte viljestyrke trosset han de fleste hindre med ulike hjelpemidler, bl.a. en sykkel – nærmere bestemt en motorisert trehjuling.

Om vinteren var det noe enklere. Da benyttet han seg etter hvert ganske flittig av en spesiallagd sparkstøtting, med en trekloss festet til den ene meia,

som han hvilte det ene kneet på. Den var til uvurderlig hjelp over imponerende store avstander.

Men i 1952 åpnet det seg en ny verden for ham. Da tok han førerkort i en alder av 41, og gikk til anskaffelse av en toseters Fiat 500 – nærmere bestemt en spesialbygd utgave med håndgear og -gass, forlengede pedaler og i det hele tatt tilpasset den spesielle sjåføren på alle mulige måter.

Fiat'n – en lidenskap

Dette gjorde verden veldig mye enklere for ham. Han fikk med ett en radikalt mye større bevegelsesfrihet. Nå kunne Sverre lettere ta seg fram hit og dit. Ikke bare på korte handleturer med sviger-



Ikke mange musikanter fra Blaker har deltatt i så mange stevner!

innen Gunvor, men på lange sommer-turer til Valdres og andre fine turmål – ikke minst sammen med sin avholdte mor Bartha. De to var uatskillelige, og koste seg glugg ihjel på telttur!

Bilen ble hans beste venn, og han forelsket seg i Fiat-merket. Med sin store tekniske innsikt og lidenskapelige motorinteresse stelte han kjøretøyet som om det var det aller kjæreste han hadde på denne jord. Skiftet olje, vasket og polerte, så bilen alltid framsto som ny.

– Jeg elsker å kjøre bil. Den er min beste venn, sa han opprømt i ett av mange avisintervjuer. Da han ble spurt om hvordan han klarte å skaffe seg sertifikat, repliserte han kjapt:

– Du veit, den gangen var det nok å vite



Sverre Stenby var musikalsk til tusen, og håndterte stortromma med stor lidenskap i over 30 år – først i Blaker Musikklag (bildet), senere i Blaker Skolemusikkorps.



Sverre og Fiat 'n

at man hadde stoppeplikt fra høyre. Etter hvert tilegnet jeg meg de nødvendige skiltkunnskapene!

Leken, raus og humørfyllt

Sverre Stenby hadde sikkert, som så mange andre, sine mørke stunder. Men generelt var hans fremste kjennetegn preget av det motsatte. Han var «alltid» i beundringsverdig godt humør, og var selv en humørspreder med kjappe replikker, en smittende latter og et lunt smil – ofte smattende på pipa si.

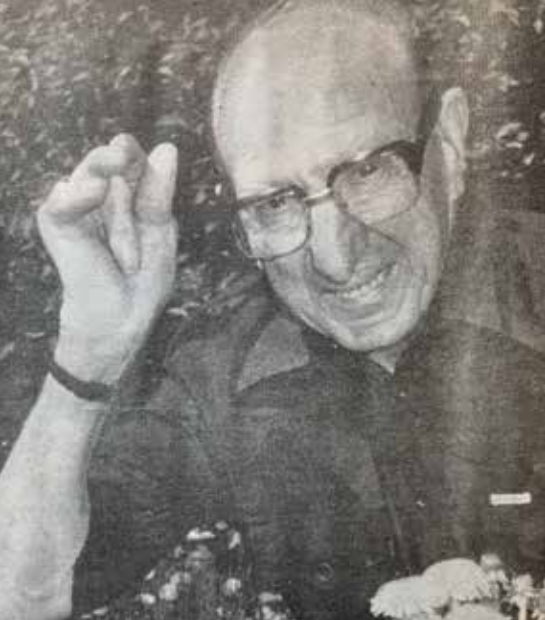
– Sverre var som en stor guttunge.

Leken og raus. Han var min aller beste kamerat, sier Tor Arne Gulbrandsen om sin 50 år eldre slektning.

Sverre var dessuten veldig sosial, og glad i festlig lag. Med stor glede deltok han i alskens festligheter, og var sjelden den som rundet av først. Så var da også Svarstad Østre et svært gjestfritt og sosialt sted, med mye folk ut og inn hele tiden – blant annet et stort antall sommergjester fra Oslo i en årrekke. Her var alle alltid velkommen. Alle bursdager ble feiret i stor stil. Den 22. april hvert år med Sverre som midtpunktet.



Grand old man - Sverre Stenby - slår an tonen for Blaker Skolemusikkorps. Her ble han hyllet av 1000 skolemusikanter i Rælingen som landets eldste skolemusikant. (Romerikes Blad, mandag 14. juni 1976)



Forlenger tradisjonene

Med sitt velkjente glimt i øyet la han aldri skjul på at han var odelsgutten på Svarstad Østre. Da moren Bartha gikk bort i 1964, etter å ha drevet gården i nesten 30 år siden ektemannen Anton døde, meldte dette spørsmålet seg med full tyngde. Da ble det bestemt at Sverre overlot odelen til nest eldstemann i gutteflokken, Bjarne, for en pengesum og avtale om bolig og underhold resten av livet.

Slik ble det, helt til han 29. juni 1993 brått ble rammet av en hjertestans. I nordkammerset på Svarstad Østre – i samme rom som han ble født – tok hans drøyt 82 år gamle og rike liv slutt.

– De fire brødrene hadde et helt spesielt brødreforhold, og var sterkt knyttet til hverandre. Nå er de for lengst borte. Vi er fem søskenbarn, alle gutter, som sitter igjen med minnene, og jeg er den eldste. Det er rart å tenke på, sier Odd Roar (snart 74) ettertenksomt.

– Men vi opprettholder kontakten. Samles fast en gang i året, til fårikållag første fredagen i november. Da blir det mye mimring, oppfriskning av minner, smil og latter. I våre fedres ånd, legger han til.

Og vær sikker – i mange av tilbakeblikkene er Sverre fremdeles midtpunktet!



Sverre Stenby ble født og bodde hele sitt liv i umiddelbar nærhet av Blaker Skanse – nærmere bestemt på gården Svarstad Østre

Stenby-epoken fra 1891 til 2007

Sverre Stenby ble født og bodde hele sitt liv i umiddelbar nærhet av Blaker Skanse – nærmere bestemt på gården Svarstad Østre, som kanskje var mest kjent for sin staselige hovedbygning.

Den ble satt opp av Johan Lorentz Brochmann i siste halvdel av 1700-tallet. Han var materialforvalter på Skansen, og kjøpte gården i 1747.

Etter hans død i 1787 hadde den flere eiere, helt til Svend Nilsen Stenby, opprinnelig fra Setskog, kjøpte den i 1891. Da startet en epoke på 116 år på gården.

Eldst av seks barn

Svend var gift med Anne Helene Klausdatter, også hun fra Setskog. Da han fikk kjøpt gården, flyttet de fra hjembygda til Blaker med sine åtte barn. Den sjette i rekken av dem, Anton Stenby (1882-1935), overtok gården i 1909.

Han giftet seg med Bartha Skugstad fra en gård like i nærheten, og de fikk seks barn, hvorav Sverre var eldst:

- Sverre Julius (1911-1993)
- Bjarne Andreas (1912-2009)
- Ole Asbjørn (1915-1920)
- Kåre (1917-2006)
- Ove Severin (1921-1982)
- Gerd (1929-1932)

Som man ser, døde Ole og Gerd i ung alder, men de fire øvrige vokste opp. Siden eldstemann ikke var i stand til å overta gården, fikk nestemann – Bjarne – det oppdraget etter at faren døde i 1935.

En ring ble sluttet

Bjarne giftet seg med Gunvor Ingjer fra Blaker, som i tur og orden fødte tre barn. I tillegg til en oppofrende omsorg for mann og barn, med ansvar for mat, klær, husstell og mye annet, gjorde hun en formidabel innsats for Sverre. Han fikk sitt eget rom i huset til evig tid, og levde sammen med sin bror, svigerinne og deres barn som et naturlig familiemedlem.

– Sverre var nøye med måltidene. Det var for eksempel middag på gården klokka 12. Presis! Gikk det noen minutter over, satt han og trommet med fingrene, minnes nevøen Leif med et skratt.

Den eldste av barna til Bjarne og Gunvor, Bjørn, overtok gården i 1980 og drev den til sin død i 2000. I 2007 ble gården solgt til dagens eier, Sven Henrik Kolstad, bosatt på Kvevli i Blaker men opprinnelig setskauing han også.

Med andre ord både starter og slutter Stenby-epoken på Svarstad Østre pussig nok med en Sven(d) fra Setskog!

Kolstad sto for øvrig for rivingen av hovedbygningen i 2010.

Sverre Stenby til minne

Vår takk vi bringer deg, kjære VENNEN VÅR
Av deg så kunne vi lære, det andre ikke formår.

Du hadde så fint et hjerte, du hadde så kjærlige kinn.
Det lindret nok mang en smerte, ditt fine fredsøle sinn.

Du kom litt fattig til verden, det synes vi store og små.
Var lite rustet til ferden, for gjennom livet å gå.

Men du hadde skjulte skatter i barmen, så rik og stor.
De delte du atter og atter med venner, familie og mor.

I musikken var du den første, så glade var alle i deg.
Blant tankene bar du det største, humøret og vennligheten
på din vei.

Vår beundring av deg tar aldri slutt, du var en EDEL GUTT.

Berit Sønderaal med familie.



Et lydhørt publikum som fikk fortalt historier fra en annen tid. Foto: Ingun Orderud.

Jeg fant, jeg fant i oldemors skrin

Av Ingun Orderud

Onsdag 5. februar arrangerte historielaget medlemsmøte på Blaker Skanse hvor Lise Sæther fortalte om sin oldemor. Ca. 50 personer hadde funnet veien til tegnesalen i Kommandantboligen, og det var et lydhørt publikum som fikk fortalt historier fra en annen tid.

Lise lot oss følge oldemor Birgitte, født i 1874, som vokste opp i små kår i Hallingdal. Som vanlig var på den tida måtte hun ut og ta tjeneste etter at hun var konfirmert, og havnet etter hvert i Kristiania. Der møtte hun vognmann Johan Laake, opprinnelig fra Ullensaker, og de ble et par. Deres felles drøm om en egen gård gikk i oppfyllelse i 1903, da Johan fikk kjøpt Enger Nordre i Sørumsund.

Lise hadde med seg en stor tine fylt av ting med tilknytning til oldemoren, og hun plukket opp en ting av gangen og fortalte med innlevelse de historiene som fulgte med disse tingene. Et eksempel er at Birgitte fikk fem sølvknapper som gave av herskapet i Kristiania da hun sluttet der. To av knappene har blitt borte i årenes løp, de tre siste ble satt sammen til en nål som Lise hadde med og viste fram. Vi fikk også se en nydelig liten duk som Birgitte hadde laget. På den tida var det viktig å holde hviledagen hellig, lapping, stopping og strikking var arbeid som ikke hørte søndagen til. Finere håndarbeider, som denne duken, var det derimot lov å ta fram utpå ettermiddagen, også på en søndag.

Selv om det for 120 år siden var svært gjevt å eie sin egen gård, var det sett med dagens øyne et slit uten sidestykke. All klesvask måtte gjøres for hånd, og så måtte vasken skylles i Rømselva etterpå. Det var såpass langt fra gården ned til elva at vasken måtte kjøres ned med hest. Denne transporten var det mannfolka som sto for, resten av arbeidet måtte kvinnfolka ta seg av. Ikke rart det var vanlig å gå med forkle for å beskytte klærne. Birgitte hadde et strieforkle hun brukte når hun jobbet ute, ellers hang det i gangen. Så ved å kikke etter det forkleet kunne man lett finne ut hvor hun holdt til.

Birgitte var nok en hardtarbeidende og etter hvert ganske myndig kvinne som sørget for at ingen sluntret unna. Beintøff, sett ut fra dagens standard. Kåre Bøhler, som var til stede blant publikum, kunne supplere med en historie han hadde hørt om da de ventet sitt tiende barn på Egner og jordmor ble budsendt. Da sier Birgitte til jordmora: «Nå kan du koke vann mens jeg går ut i fjøset, og så ordner vi med den ungen når jeg kommer inn igjen». Slike kvinnfolk lages ikke lenger...

Alt i alt hadde vi en trivelig og lærerik kveld på gamle Skansen, i hyggelig selskap og med Lises frodige fortellerkunst.

På sidene 20-25 i dette bladet kan du lese hele historien om Birgitte og oldebarnet Lise



Pyntehåndkle brodert av en ung Birgitte. «Fremtidsdrømmen» er brodert på strie fra en sukkersekk. Foto: Randi Fjorstad.



Gro Langeland i strålende humør høsten 2024. Foto: Jørgen Kirsebom.

Kulturformidler, organisator og mye mer - Gro Langeland

Av Anne-Marie Lund

Mens vi jobbet med jubileumsårgangen av Sørumspeilet i fjor, fikk vi i redaksjonen gjensyn med viktige begivenheter i historielaget. Det har vært spennende å lese i tidligere utgaver av medlemsbladet vårt om suksesser, tapte slag, engasjement og – ikke minst – menneskene.

Et navn som har gått igjen, er Gro Langeland. Hun har vært aktiv lenge og svært sentral i mange saker. Det er på tide at leserne blir bedre kjent med denne livlige, mangfoldige damen!

Sammen med ektemannen Asbjørn kom hun til gården Bjerke på Frogner i 1967. At hun skulle bli bonde i Sørums, var ikke gitt. Hun var ekte oslojente, født i 1940 som den eldste av tre søsken, og vokste opp på Grefsen, Sinsen og Røa. Men hun hadde slektsrøtter fra Romerike, en oldemor fra Nordre Brånås i Skedsmo og en tipp-tippoldefar var Anders Nilsen fra Asak i Sørums. (Han ble for øvrig Sørums første og fjerde ordfører, slik Asbjørn har fortalt i Sørumspeilet nr. 3-2003.)

Bibliotekarar blir bønder

Sommeren 1959 hadde Gro tatt artium, og hun funderte på framtida. Den dyrekjære jenta hadde skrinlagt tanken

på å bli veterinær. Det var nesten ingen jenter på studiet den gang, og en venn advarte henne og sa at da kom hun bare til å gifte seg med en dyrlege og ende opp som frue i ei avsides bygd. Det fikk nok bli noe annet!

Bøker var en annen stor interesse. Skoleboksamlinga var til stor glede, og Gro var en ekte lesehest. Så hun gikk ned på Deichmanske Bibliotek og spurte hva som måtte til for å jobbe der. Hun fikk vite om Statens biblioteksskole og at søknadsfristen var gått ut, men ble tilbudt jobb som kontorassistent på Deichman så lenge. Året etter søkte hun og ble uteksaminert i 1963. Da ble hun bibliotekar på skolens eget bibliotek i Inkognitogt. 7. Her jobbet hun i ti år og var bl.a. rektors nærmeste medarbeider

med ansvar for timeplaner, studentopptak og eksamensgjennomføring, samt en breviskole innen bibliotekfag. Hun hadde allerede truffet Asbjørn, som ble student ved skolen året etter henne og begynte å jobbe der i januar 1965. Felles interesser på mange felt var et godt grunnlag for et liv sammen, så de ble snart et par!

- Vi giftet oss i mai 1965, forteller Gro, - for seksti år siden måtte en være gift for å få leilighet sammen. I Oslo var det boligmangel, så vi havnet først i Gjerdrum. Da Asbjørn ble biblioteksjef i Skedsmo året etter, flyttet vi til Skedsmokorset, og jeg, som da ikke hadde førerkort, kunne fortsette å jobbe i Oslo.

En dag kom Asbjørn og så at han skulle

hilse fra lensmannen i Sørumsund. - Men i all verden, hvorfor har du snakket med ham? undret jeg. - Jo, jeg har tenkt å kjøpe gård av'n, svarte mannen min. Asbjørn tar ofte raske avgjørelser!

Det var Olav Gulbrandsen som var lensmann i Sørumsund den gangen. Etter en budrunde ga vi oss og regnet med at saken var ute av verden. Men etter noen uker tok lensmannen kontakt igjen og spurte om vi sto ved det siste budet vårt. Dermed havnet vi på Bjerke i Sørumsund, og fikk 53 år der.

Til å være byjente visste jeg heldigvis mye om gårdsdrift etter å ha tilbrakt alle ferier og fridager i skoletida på gård.

Ekstrafamilien på landet

Sommeren 1946 syntes far at vi burde være på landet i stedet for i trange bygater. Vi leide oss inn på en gård i Eidsberg hos et ektepar i 50-årene med en voksen sønn. Så heldige vi var som kom dit! Her var det kuer, griser og høner og mer enn nok å drive med. Jeg stortrivdes og ville ikke hjem. Siden det var siste året før jeg ble skolejente, fikk jeg lov å bli helt til jul! Jeg fikk høre at jeg gjorde nytte for meg, jeg satt ikke på stas, men deltok i det meste.

Året etter kjøpte familien en større gård i Askim, og alle ferier og fridager helt til jeg var ferdig på gymnaset, var jeg der og deltok i arbeid og familieliv. De ble gode, nære venner og er fortsatt min kjære «ekstrafamilie».

Slik kan tilfeldigheter spille inn på rettingsvalg i livet.

- Da vi kom til Bjerke og startet med gris, foringsokser og kornproduksjon, visste jeg at gårdsliv ikke bare er idyll. I likhet med Asbjørn, som var vokst opp på gård, hadde jeg erfart at arbeidet må gjøres der og da, uansett hvor sliten en er. Men vi trivdes med kontrasten mellom disse yrkene våre. Etter en dag på kontor og i møter med «penklær», var det som oftest godt å skifte til arbeidstøy og bruke kroppen. Uforutsette ting skjer, som en første juledag da mange halvstore slaktegriser falt ned i møkkakjelleren. Under den strevsomme og dramatiske «redningsaksjonen» fikk jeg plutselig latterkrampe ved tanken på at nå skulle kollegene i vår bibliotekverden ha sett oss!

- Det har vært spennvidde over hver-



Sissel Aurlands bilde fikk Gro og Asbjørn sammen med Sørumsundprisen. Det er plassert slik at det er til glede for alle som går inn og ut av huset. Foto: Anne-Marie Lund

dagslivet vårt! sier Gro med sin klingende latter.

Organisasjonsmennesket Gro kommer til syne

Etter ti år på det som nå heter Statens Bibliotekhøgskole, ble Gro spurt om hun kunne tenke seg å bygge opp et fast sekretariat for Norsk Bibliotekforening, en organisasjon fra 1913 som til da var drevet på frivillig basis. Det ble mye reising, hun arrangerte store konferanser og ble kjent med dem som jobbet med kulturformidling, dokumentasjon og informasjon over hele landet.

- Jeg jobbet mye med vedtekter og erfarte at det er grunnmuren i en organisasjon. Finnes det gjennomtenkte, tydelige vedtekter som blir fulgt av styret, går mye av det forenings-tekniske arbeidet seg selv. Det har jeg tatt med meg videre i alt jeg ellers har holdt på med, sier hun.

- Etter sytten år i bibliotekforeningen byttet jeg jobb. Sommeren 1990 startet jeg opp det faste sekretariatet i Norsk Kulturforum (NOKU). Det var godt å ha erfaringer og kontakter fra bibliotekvesenet med seg over i denne jobben. Spennende og utfordrende oppgaver stod i kø. Det var mye omorganisering i kommunene, og viktig at kultur fikk sin rettmessige plass. NOKU var med å legge premissene gjennom møter med stortingskomiteer og enkeltrepresentanter og høringsuttalelser om statsbudsjetter og for flere

etableringer. Eksempel her er Den kulturelle skolesekken som ble opprettet i 2001. NOKU etablerte prisen «Norges Kulturkommune» i 1992. Det er en anerkjennelse av kommuner som jobber godt med hele bredden av kulturlivets utfordringer og muligheter. Lillestrøm fikk prisen i 2023. En viktig oppgave for NOKU er nettopp å fremme og synliggjøre alt det positive som skjer!

Et langt og aktivt yrkesliv ble avsluttet i 2007. Men Gro fortsatte med organisasjonsarbeid som frivillig i flere lag og foreninger. Her legger vi vekt på innsatsen hun har gjort for historielaget. Oppgavene har ført til høyt aktivitetsnivå i pensjonisttida. Hun ble valgt som vara til styret i 2008, og fra 2009 til 2017 var hun nestleder i tospann med Dag Winding-Sørensen.

«Det er ikke alt som kommer fram i årsberetningene!»

Vi har nevnt at å drive gård er uforutsigbart og mangfoldig, og når Gro ser tilbake på tida i styret i historielaget, synes hun det var mye likt. - Det var store kontraster og varierte oppgaver, ler hun, - og mye av det en må gjøre er ikke verdt å nevne. Men det må likevel gjøres! Slikt kommer sjelden fram i årsberetningene.

Det er litt av hvert å tenke tilbake på.

- Lunsj på Theatercafeen sammen med Dag og Elin for å møte Erik Lillebråten

i Norsk Kulturarv var et hyggelig og behagelig oppdrag. Det var i forbindelse med utdeling av «Olavsrosa», så resultatet av møtet ble også bra.

Men jeg husker også da Dag og jeg måtte ta på gummihandsker og finne fram kluter og skurebøtte! Vi gjorde i stand til konferanse om kulturminnevern sammen med Romerike Historielag i Nansenbygget på Skansen. Da vi skulle sette ut stolene, oppdaget vi at de trengte en vask før vi kunne by dem fram til gjester. Vi ventet mange, for selveste riksantikvaren, Jørn Holmen, skulle komme. Alt gikk bra, og i ettertid er det blitt et artig minne!

Gode minner er også utdelingene av «Olavsrosa» på Vølneberg gamle skole og Slora Mølle.

- Dette kvalitetsstemplet kom ikke av seg sjøl, utrolig mye arbeid er lagt ned av frivillige fra bygda på disse stedene. Vølneberg fikk sin i 2015, den 18. mai. Min jobb var blant annet å kjøre styreleder i Norsk Kulturarv, Kirsti Kolle Grøndahl, og sørge for at hun fikk formiddagsmat på «Kroa» før arrangementet startet. Det var hun som overrakte utmerkelsen. Det var en strålende dag!

Feststemning var det også på Slora Mølle den 14. september 2018. Gro skrev etterpå referat til Sørumspeilet, og kalte det «Drømmedag». Alt arbeidet som lå bak fikk belønning, og dugnadsgjengen, med Dag som utrettelig pådriver, kunne puste ut litt.

Men utmerkelsen er ingen hvilepute, for å beholde «Olavsrosa» må stedet brukes aktivt. Fremdeles kreves stor innsats av frivillige både til vedlikehold og gjennomføring av arrangementer.

At «Den kulturelle skolesekken» har innlemmet oppleggene på Vølneberg og Slora Mølle i sitt tilbud, er tegn på kvalitet og veldig bra! mener Gro.

Det mest givende jeg har holdt på med, er det som inkluderer barn og unge!

Disse orda sier Gro med et stort smil. Gro har et godt og nært forhold til de yngre i familien, og naboungene gikk inn og ut av huset på Bjerke, de var alltid velkomne. Hun har hatt fine opplevelser som formidler for barn og unge. Det er lett å forstå hvorfor - Gros rause og blide vesen sammen med naturlig autoritet gir trygghet, selve

grunnlaget for god kontakt.

Markeringen av Sørums kirkes 850-årsjubileum var i 2015. Som historielagets representant i jubileumskomiteen, var Gro på besøk i alle kirkene i Sørums kommun og møtte alle skoleelevene på fire forskjellige klassetrinn. Hennes oppgave var å fortelle om kultur og skikker knyttet til kirken, slik som merkedagene i livet, fra barnedåp til gravferd.

- Det var viktig å fortelle om dette som har vært en så vesentlig del av folks liv, sier Gro. Responsen fra elevene var både god og interessant. Barns kommentarer kan ofte gi oss voksne litt å tenke over!

Lokalhistorie var en kort periode valgfag for 9. trinn ved Frogner skole. Gro deltok i dette, og synes det var et flott tiltak. - Men det kommer an på den enkelte lærers kunnskap og interesse om elevene får lære om lokalhistorie på skolen. Det burde vært nedfelt i læreplanene! slår hun fast. Heldigvis får elevene i Sørums kommun bli litt kjent med livet i gamle dager når de besøker Vølneberg og Slora Mølle!

Bygdebokarbeid og slektsforskning passer for en bibliotekar

Bygdebok for Blaker og Sørums kommun var i mange år på historielagets arbeidsplan og har vært med på å sikre historielaget økonomisk. Mens Svein Sandnes var leder, kom arbeidet i gang, og han sørget for at oppgaver og ansvar ble fordelt mellom kommunen og historielaget. Gro var interessert i dette fra første stund, og berømmer både Svein Sandnes, Jan Erik Horgen og fotograf Anders Henriksen. Det ble en bred bygdehistorie i sju bind der småårsfolk og deres bosteder også ble tatt med.

Gro ble rodeansvarlig for Frogner, det var viktig med en lokalkjent til den jobben. Uendelig mange timer med korrektur ble det også. Gro leste korrektur fra bind 1 til og med 5, og store deler av bind 6.

- Men det lærte jeg mye av! sier Gro med ettertrykk. -Jeg fikk inngående kjennskap til slekter og bosteder. Det har jeg bruk for som kontaktperson når historielaget får henvendelser fra folk som vil finne ut om slekt i Sørums kommun.

Alt jeg har lært kommer til nytte! Å finne informasjon og stoff om det folk

spør etter er yrket mitt, sier hun, og forteller om fine møter med dem som leter etter slekt. Noen kan bli litt skuffet når det viser seg at det de trodde var en romantisk kjærlighetshistorie, var en trist fortelling om jenta som ble utnyttet av bonden hun tjente hos, eller når det de forestilte seg som en storgård, var en fattigslig husmannsplass. Men de fleste synes det er spennende å få høre om noe de ikke visste, det som gjør at noen brikker faller på plass.

NORSK BIBLIOTEKFORENING

er en uavhengig og landsomfattende sammenslutning som har som formål å fremme utviklingen av biblioteks-, dokumentasjons- og informasjonsvirksomhet.

Medlemmer kan være biblioteker, skoler, institusjoner og enkeltpersoner.

Kilde: snl.no

NORSK KULTURFORUM (NOKU)

er en interesse- og kompetanseorganisasjon for kultursektoren i kommuner og fylkeskommuner over hele landet. NOKU samler og deler kunnskap og erfaringer for å styrke den lokale kultursektoren.

Kilde: noku.no

DEN KULTURELLE SKOLESEK- KEN (DKS)

er en nasjonal ordning som sørger for at alle skoleelever får oppleve profesjonell kunst og kultur hvert år.

Tilbudet skal være av høy kvalitet og vise hele bredden av kulturuttrykk: film, litteratur, musikk, scenekunst, visuell kunst og kulturarv.

Kilde: denkulturelleskolesekken.no

NORSK KULTURARV

er en ideell stiftelse etablert i 1993. Formålet er å bidra til vern av norsk kulturarv i form av fredede og verneverdige kulturminner gjennom bærekraftig bruk.

OLAVSROSA er et kvalitetsmerke som organisasjonen tildeler opplevelsestilbud med basis i norsk kulturarv. Organisasjonens visjon er «Vern gjennom bruk».

Kilde: kulturarv.no

Dype røtter i Sørums jord

Som vi ser er Gro Langeland fremdeles aktiv og engasjert, og opplever at mange har bruk for kompetansen hennes. Blaker og Sørum Historielag står henne nær, og hun deler gjerne tanker om lagets framtid.

- For tida sliter mange frivillige organisasjoner med å få nok folk til å ta ansvar for oppgaver, men i historielaget vårt er det stadig mange som gjør en innsats. Det er gledelig! Men medlemmenes gjennomsnittsalder er høy, så det kan bli vanskeligere framover.

Kanskje kan en redusere oppgavene og prioritere det som er viktigst for øyeblikket? Hvilke ressurser kan vi finne blant medlemmene akkurat nå? Noen aktiviteter kan vi kanskje overlate til andre? En altfor omfattende arbeidsplan kan virke avskrekkende på mulige kandidater til verv.

For å minske belastningen er det nødvendig i noen sammenhenger å kjøpe tjenester av profesjonelle. Derimot er jeg tvilende til at medlemmer som i utgangspunktet gjør noe som frivillig arbeid, betales for det. Det er så mange som er med og gjør litt ekstra for laget, og det kan virke urettferdig at noen får betaling, andre ikke. Styrehonorar ble bestemt av årsmøtet 2024, og det

har historielaget ikke hatt før. Samtidig fikk styret fullmakt til å lønne enkeltmedlemmer for oppgaver de utfører, uten at det ble gitt nærmere regler eller lagt inn midler til dette i budsjettet. Det er jeg litt skeptisk til.

Hun gjentar hvor viktig det er for en organisasjon å ha gode vedtekter.

- Det tar tid å utarbeide dem, men det er verdt det! fastslår hun.

Når det gjelder rekruttering, har Gro et godt råd:

- Vi som har vært med i historielaget og andre foreninger i mange år, bør reklamere litt!

For min del er jeg så glad for alle de trivelige og kunnskapsrike menneskene jeg har blitt kjent med. Gleden over å holde på med noe meningsfylt, er en god følelse, avslutter Gro.

En fin ettermiddag hos Gro og Asbjørn er over. Det er så hyggelig i hjemmet deres, og Gro forteller at det meste av møbler og gjenstander har en historie. I gangen henger bildet av Sissel Aurland som paret fikk da de mottok Sørum-prisen, og er et synlig bevis på at det de har bidratt med i Sørum, blir satt pris på. Begge er forresten også utnevnt til æresmedlemmer i historielaget.



*Et solstreif en vinterdag på en flott dame!
Foto: Anne-Marie Lund*

De bygde nytt hus og flyttet fra Frogner til Kløfta i 2020, og nå er de en del av lokalmiljøet der også.

- Vi har til og med meldt oss inn i Ullensaker Historielag, forteller Gro.
- Men ullsokning blir jeg aldri. Til det har jeg for dype røtter i Sørums jord!

Gro Langeland har bidratt i Sørum-Speilet gjennom mange år, både som korrekturleser og skribent. På neste side er et gjensyn med en tekst fra 2017. Den viser hvordan en kan lete etter stoff i sentrale hjelpemidler og fortelle en historie ut fra en gjenstand fra fortiden.

En stor produksjon av sanger til spesielle anledninger har hun også stått for. De skiller seg fra mange «festsanger» ved at de er sangbare på første forsøk! De har alltid poeng og innhold. I refrenget i denne sangen gir Gro uttrykk for det hun mener er noe av det beste ved å være med i et historielag.

Sang til historielagets 50 års jubileum i 2002

Av Gro Langeland

Mel: Sønnavindsvalsen

Velkommen til historisk fest
Hvor bygdenes fortid er «hedersgjest».
Fra Blaker, Frogner, Sørumsand
og Midtbygda-Sørum har mange møtt fram.

*Til fest hvor ingen kjeder seg,
men bidrar med kunnskap og minner.
Hvor praten går – du kanskje får
no'n venner, og slektninger finner.*

Vårt fellesskap er bygget opp
av sterk interesse for stort og smått
i daglig liv og politikk
og hvem som var hvem i de åra som gikk.

*Så her vil ingen kjede seg,
men bidra med kunnskap og minner.
Mens praten går – du kanskje får
no'n venner, og slektninger finner.*

Ta for deg nå, og kos deg med
de retter som bys – det er hele tre.
Med gravlaks, kalv og god dessert
blir grunnlaget lagt – ansvar det har enhver:

*For fest hvor ingen kjeder seg
men bidrar med kunnskap og minner.
Mens praten går – du kanskje får
no'n venner, og slektninger finner.*

Fra loftet på Prestegården og frem i lyset

- Om et gammelt portrett av Anna Colbjørnsdatter

Av Gro Langeland

Da sogneprest Gunnar Sem Kristiansen flyttet ut fra Sørums prestegård for en tid siden, gikk han igjennom den store hovedbygningen sammen med en representant for Opplysningsvesenets fond som er eier av gården. På loftet fant de et gammelt portrett av Anna Colbjørnsdatter. Den tette baksiden forteller oss at dette var en gave til Sørums prestegård fra Konrad Holmsen, datert 10. november 1878. Siden prestegården ikke lenger er embetsbolig, er det Sørums menighetsråd som er rettmessig eier av dette ca. 140 år gamle bildet av vår berømte sambygding. Menighetsrådets leder, Amund Gillebo, kontaktet historielaget for å høre om vi kunne finne ut litt om dette bildet - historien det forteller og om det har noen verdi. Hvor lenge bildet av Anna har hengt på loftet og hvilken prestefamilie det var som bestemt seg for at de ikke ønsket å ha henne med i sitt dagligliv lenger, vil vi aldri få vite, men Sørums menighetsråd jobber nå med å finne et egnet sted der denne staslige damen kan presenteres for bygdefolket.

Anna Colbjørnsdatter (ca. 1665 – 1736) ble født på Sørums prestegård og bodde i kommunen til 1690. De lærde strides om når hun ble født, og både 1665 og 1667 er nevnt som aktuelle årstall. I 1690 flyttet hun til Norderhov på Ringerike hvor hennes mann Jonas Ramus var blitt sogneprest. Anna fikk fem barn som alle var født i Sørums. Etter at hun giftet seg bodde hun og mannen i en del år på Norem, som hennes far, Colbjørn Tostensen, eide. Han eide for øvrig flere gårder i Sørums. Mange familiemedlemmer fikk etter hvert sentrale roller i det dansk/norske riket. Sørums-Speilet har hatt flere artikler om hennes slektninger, om faren som var prest i Sørums i en årrekke, om to halvbrødre og flere yngre mannlige slektninger. I Sørums Bygdebok, bind 2, står det mye om familien som etter hvert ble eiere av begge Sørumsgårdene.



Nasjonal heltinne

Anna Colbjørnsdatters berømmelse og heltestatus knytter seg til en hendelse for 300 år siden - under den store nordiske krigen. Den 28. mars 1716 lurte hun svenske offiserer ved å invitere dem inn på god mat og rikelig med drikke samtidig som hun sendte bud til nordmennene om hvor fienden var å finne. I trefningen på Norderhov slo nordmennene svenskene ettertrykkelig. 42 svensker falt og ca. 140 ble tatt til fange.

I teksten på baksiden av bildet fortelles det mye om Anna. Det er imidlertid en del faktafeil her, så den som vil oppdatere seg på historien om Anna Colbjørnsdatter og hennes bragd, bør gå til andre kilder, så som opplysninger på Internett, leksika eller historiebøker. Teksten på baksiden av bildet er skrevet av så nøyaktig som mulig og oversendt til Sørums menighet sammen med en orientering om det jeg har funnet ut om bildet.

Portrettet fra loftet

Bildet er et velkjent litografi som er trykt i mange eksemplarer, og det var meget populært i 1860/70-årene. Det finnes flere varianter av dette trykket. Formatet på det innrammede eksemplaret fra loftet på Prestegården er 37x45 cm og utgiver er forlaget Chr. Tönsberg i Kristiania.

Påtrykt tekst er:

Anna Colbjørnsdatter
Föd omtr. 1665, död 1736
Lithographert efter
Originalmaleriet, der har henget
i Norderhøvs Kirke paa Ringerige
og nu tilhører Foreningen for
Norske Fortidsmindesmærkers
Bevaring.

fortelle at Bjørnson ca. 150 år etter at det hendte, var inspirert av heldedådene til tre søsken fra Sørums, Anna Colbjørnsdatter og hennes halvbrødre Hans og Peder som var bosatt i Fredrikshald (Halden). (Ref. versene 3 og 4).

Hvem var giveren?

Det står bak på bildet at giveren het Konrad Holmsen, men det sa meg ikke så mye. Hvem var han, hvor bodde han,

ugifte bror Holm, som hadde overtatt Borgen etter faren. Konrads morfar var justisråd og sorenskriver på Nedre Romerike, Nils Nilson (1759 – 1829). Han var en tid eier av både Bingen lense og Bingengårdene, men solgte det meste igjen. Han beholdt imidlertid Vest-Bingen hvor familien bodde til 1830. Morbroren til Konrad Holmsen var prokurator Paul Christian Nilson på Fløgstad, og han ble i 1837 valgt til Sørums første ordfører. Konrad hørte altså til det øverste sosiale sjiktet i bygda.

Så fant jeg på å slå opp i nettsiden «Gravminner i Norge», og da ble det straks litt vanskeligere, for Konrad Holmsen døde i august 1876, altså 2 år og 3 måneder før denne gaven ble gitt til Sørums prestegård. Han ligger begravd ved Sørums kirke og ble bare 29 år gammel (født i mars 1847). Det må ha vært noen av slektningene som forærte bildet til prestegården som et minne om Konrad Holmsen. På grunn av håndskriften, vil jeg anta at det har vært en dame - en tante, søster eller niese, som har gjort seg flid med å gi en mengde opplysninger om damen som da hadde vært død i 140 år. Det sier mye om hvilken status Anna Colbjørnsdatter har hatt. Jeg vil anta at det var flere grunner til at portrettet havnet i prestegården. Anna var født der. I 1870-årene var det antakelig nære bånd mellom prestefamilien og folkene på Borgen. På den tiden var det Peter Valeur som var prest i Sørums, og han hadde fem barn på omtrent samme alder som Konrad Holmsen (de var født mellom 1842 og 1850). Det kan føyes til at sogneprest Valeur også var ordfører i Sørums i årene 1878-1881.

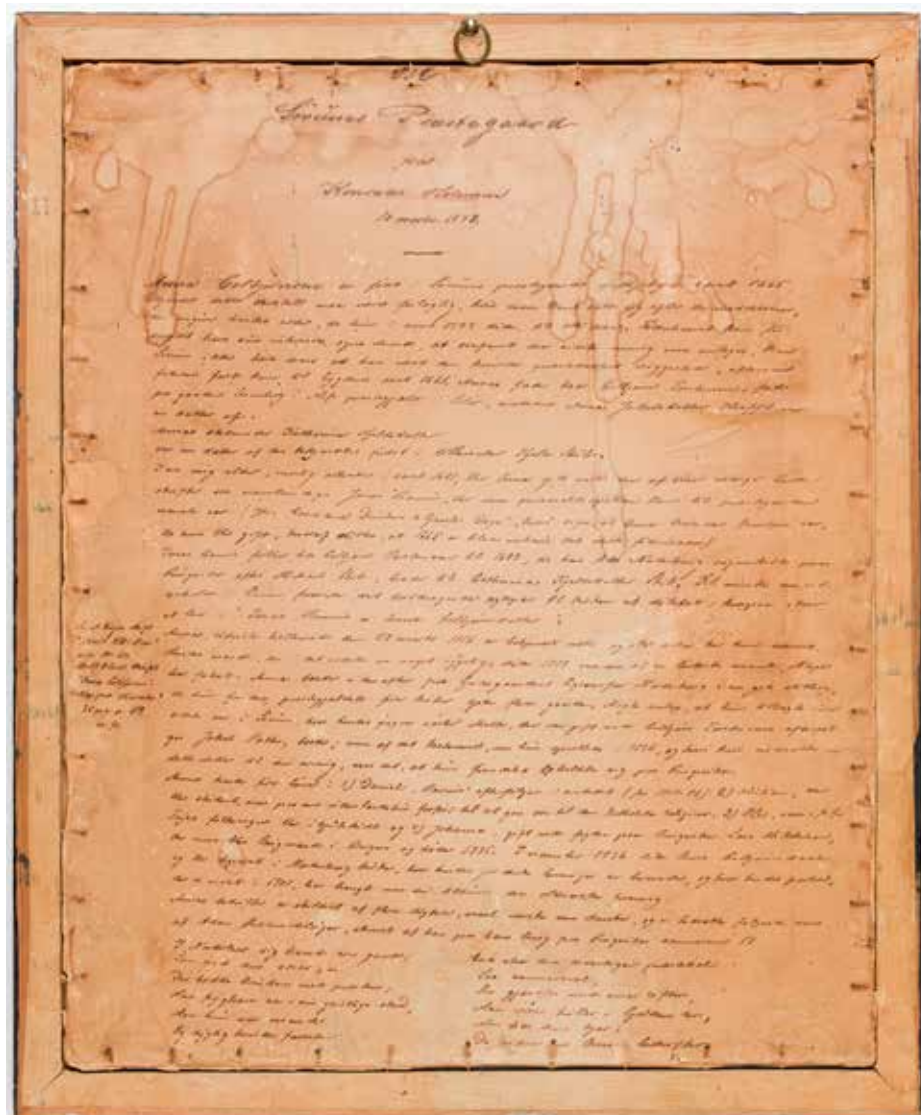
Konklusjon:

Dette litografiet har antakelig ikke noen stor salgsverdi, men for oss i Sørums representerer det spennende lokalhistorie knyttet opp til nasjonale begivenheter og til Sørums kirkes historie - gir oss informasjon som det er vel verd og bringe videre til nye generasjoner.

Kilder:

Folketellingen fra 1875
Internettiden "Gravminner i Norge"
Kirkeboka for Sørums 1870-1880
Sørums Bygdebok, bind 1 og 2
Sørums Herred, bind 1, Oslo 1942

Teksten på baksiden av litografiet av Anna Colbjørnsdatter er skrevet av og oversendt til Sørums menighetsråd.



En link til «Ja vi elsker»

Mellom årstallene og opplysningene om litografiet er det skrevet noe med blyant. Ved hjelp av forstørrelsesglass og godt lys, fant jeg ut at det står «Kvinder selv stod op og strede som de vare mænd. Bjørnsons fædrelands-sang».

Dette gjorde meg naturligvis nysgjerrig, og etter å ha lett litt rundt på Internett, fant jeg flere kilder som kunne

og hvorfor har han gitt dette portrettet med mye informasjon på baksiden til Sørums prestegård?

Et oppslag i folketellingen fra 1875 gjorde meg straks mye klokere. Konrad bodde da på gården Borgen her i Sørums som hans farfar hadde kjøpt i 1791, og han var overretts-sakfører. Konrads far het Clemet Holmsen og var sorenskriver i Eidsvoll. Clemet hadde 14 barn, og mange av dem bodde i lange perioder hos hans

«Kjenn Ditt Land»

Spesialnummer fra oktober 1928 - med beskrivelser av Blaker og Sørums

Av Randi Fjørstad

Oktoberutgaven av «Kjenn Ditt Land» i 1928 ble utvidet fra normalt 16 sider til 48 sider. Et abonnement kostet kr 5.00 årlig, og da fikk man et blad hver måned, samt flere store spesialutgaver gjennom året uten å betale noe ekstra. I oktoberutgaven 1928 kan man lese morsomme beskrivelser om alle kommunene som den gang tilhørte Romerike, det var Nittedal og Hakadal, Lørenskog, Skedsmo, Lillestrøm, Fet, Sørums, Blaker, Aurskog, Setskog, Nordre Høland, Søndre Høland og til slutt Enebakk. Hver omtale er fulgt av et rikt antall bilder, og til og med et håndtegnet kart over Blaker.

Omtalene er skrevet av ulike personer. Fhv. kirkesanger Joh. Andersen har skrevet om Sørums, og lærer J. Stortrøen om Blaker. Hele 6,5 side er viet «våre to kommuner». Og som de kunne skrive! Joh. Andersen kunne virkelig Sørums historie til bunns, mens lærer Stortrøen er rene lyrikeren i sin beskrivelse av den den gang nyetablerte Blaker kommune.

Blaker

Hør bare her hva Stortrøen skriver om Blaker:

«Ofte har jeg prøvd å skaffe til veie et billede som kunde være typisk for bygden, men aldri har jeg nådd det mål. Elv og skog, enger og åkrer, åser og stille blinkende vann, alt dette finnes. Men å finne en plett som gir den dype grunnharmoni i alt dette, som kan fortelle grunnlaget for våre følelser for bygden vår, hører med til det uoppnåelige. Det er så skiftende i sin frodige fylde. Heller ikke har jeg noen gang magtet i få og rammende ord å gi dette billede. Det var som om jeg bare svakt skimtet det selv, som om konturene viskes sig ut, når linjene skulle trekkes.

Så var det en høstkveld med fullmåne og forrevne, jagende skyer. Da – i måneskjærsglimtet fra høstmånen høit deroppe over skyjaget – så jeg bygden. På slette jorder og på bakkerygger stod kornet på staur, noe såes i silhouett mot de stadig skiftende skyer, annet bare anes med de mørknende skogåser som bakgrunn.

Da så jeg bygden i det modne korns gylne fylde, i åsene og skogene som lunende stod vakt, mens månen lekte gjemsel mellom lette høstskyer i drivende flukt.

Slik er det visst vi innerst inne ser bygden, vi som bor her. Slik vil vi se den. Vel kjenner vi den fra slitsomme dager i skog og på jorder, vel blir den signet for slit og knaing på harde leirknauser og i blaute myrsøkk både ved vår og høst. Men innerst inne ligger den og gløder, den høiere virkelighet, den ofte imaginære umåtelige, men eneste sanne: Bugnende kornnek i sitrende måneskjær som et stille banner over bygden, der den sover efter en slitsom dag».

Blaker var en ung kommune i 1928, bare 9 år etter løsrivelsen fra Aurskog, som lærer Stortrøen beskriver som «den store nabo i øst». Blaker og Aurskog delte fortsatt lensmann, og Blaker kirke var fortsatt et anneks under Aurskog hovedkirke.

Lærer Stortrøen var nok tvers igjennom en Blakepatriot. Han lot ikke anledningen gå fra seg når han fikk anledning til å «sparke» litt til Aurskog. I sin beskrivelse av litt mere faktiske forhold i bygda skriver han:

«Stor er den ikke (bygda altså). Å langt ifra! Ofte hender det nok at de kvantitativt sett mere velsituerte naboer (i Aurskog) stikker sin nese til værs og minnes at de har betraktelig mer med kvadratkilometer. Dem om det. Vi erkjenner og bekjenner, at mere enn 96,47 kvadratkilometer får vi det ikke til, hvordan vi vrir og vender. Og heller ikke kan vi slå om oss med et stort innbyggerantall. Bygden har vel 2000 innbyggere. Den samlede matrikkelskyld er 628,95 mark, og den antatte formue for 1927-28 er kr. 4,849,520.00, mens antatt inntekt for samme år utgjør kr. 1,372,520.00. Fordelingen av formue og inntekt mellom bygdens innvånere er jevnere enn i

Kjenn Ditt Land

Nr. 10
Oktober, 1928

Redigert av
Skolebestyrer E. A. Grønland.

7. årg.



UTGITT AV FORENINGEN KJENN DITT LAND

de større bygder og industristeder. Man har ikke enkeltmenn med særlig store formuer, men så er man også forskånet for et i stor fattigdom nedsunket proletariat, som de store formuer ofte fører med seg.»

Stort sett var lærer Stortrøen veldig fornøyd med det meste i Blaker. Han roser bøndene som har sørget for at dyrkede jordområder har økt betydelig, og hans teori er at blakerværingene «eier en sterk hjemmefølelse for sin bygd. Er anledningen der til å gjøre utmarken om til åker og eng, så heller det enn å flytte ut. Men det koster årelangt slit. Med farsgården som utfallsbastion blir det å trenge sig frem i seig kamp mot lyng og trerot og sist, men ikke minst vinne over vasstrollet».

Bedre attest kan man vel neppe få. Var det i det hele tatt noe han mente kunne vært bedre? Jo, det var det. Han starter med å rose bygdas håndverkerstand, og skriver: «De fleste mere almindelige håndverksfag har sine utøvere innen bygden. Arbeidet utført av menn i bygningsfaget er vel det som faller mest i øinene, og da særlig de mange prektige uthusbygninger som er bygget i de senere år». Men så kommer han til våningshusene, bygdas beboelseshus, og skriver: «Når det gjelder beboelseshus, kan bygden neppe sies ha

noen særlig storhetstid. Det finnes dessverre alt for meget smakløst rask». Så roser han de gamle bygmestrene som hadde langt større sans for stilrene linjer og proporsjoner, som «så ypperlig var stemt og innstillet i harmoni med bygdens natur». Han skriver også at det av denne type bygninger bare finnes to-tre stykker igjen.

Han har overhode ikke sans for den nye byggeskikken, som han mente var «lånte misforståelser», influert av arkitekter med utdannelse fra utlandet. Han avslutter sine betraktninger rundt den endrede byggeskikken med å minnes ord som heftet med arkitektstudenter som tok utdannelsen i Berlin på den tiden: «Det er ikke det verste, men de kommer tilbake! Dog er man nu også på dette området våknet. Men den skade som er skjedd, er av den art, at det tar lang tid å råde bot på den».

Lærer Stortrøen skriver inngående om bl.a. Rånåsfoss, Blaker Skanse, om tømmerkjøring med hest i skogen, om Krogstadåa og mye mer, men det blir for langt å ta med her. Avslutningsvis må jeg bare ta med Stortrøens egen avslutning. Han skriver:

«Og du som skal løfte slektens arv, tenk dig at du sitter en sommermorgen ved Valsjøens bredd, mens solen tar til å gylle tretoppene i skogåsene omkring, og frister småaborren til et napp.

Tenk dig så tusen år tilbake, og i ditt sted sitter en skjeggete, vikingstype, som også lengselen etter stilhet i barskog rundt et blinkende tjern har lokket til å prøve fiskelykken. Han satt visst også med det samme vaksomme blikket som du og ventet på nappet. Kanskje blev blikket drømmende iblandt og tankene drev mot fremtiden, mens han så den samme sol gylle tretoppene i de samme åser. Bygden er hans og din ifra skummende elv til innerste stille blinkende vann – hans og din fortid og fremtid med ære og med skam».

Sørum

Fhv. kirkesanger Joh. Andersen har stått for omtalen av Sørum prestegjeld, med sognene Sørum med 2413 innbyggere og Frogner med 755 innbyggere, til sammen 3168. Andersen skriver nøkternt og opplysende om kommunens innbyggere, skoler, kirker og om jordbruket.

Han viser til at Jens Kraft i sin bok «Norges beskrivelse» skriver at «Sørum er den beste kornbygda i nedre Romerikes fogderi. Tradisjonen forteller at i dårlige kornår kom folk fra nabobygdene til gårdene på Sørumsletta for å kjøpe korn». Han skriver også at Sørum er en utpreget bondebygd, og at jordbruk omtrent er den eneste næringsvei. Produktene høy, korn og poteter ble brakt til Oslo og Lillestrøm. Om den delen av Sørum som ligger østenfor Glomma, altså Sørumsand, skriver han: «.... har der i den senere tid utviklet sig en del fabrikkdrift». Han skryter av kommunen og skriver at «Folkeoplysningen må sies å være meget god. Der er gode folkeskoler, og i de senere år er det bygget flere tidsmessige skolehus».

Ellers er Andersen mest opptatt av den gamle historien og går helt tilbake til Sudreimi i 1329.

Han skriver litt om gamle navn, f.eks. at Sørums eldste navn var Skaun, og at det betyr «skjønn». Bygda var den gang delt i Lystra og Vestra Skaun, og det var elva Rømuia som dannet grensen mellom de to deler. Frogners eldste navn var «Gauteid».

Av kulturminner nevner Andersen spesielt alle kirkene, både de som eksisterte i 1928 og en del kirker som har forsvunnet. Bl.a. skriver han om at det en gang i tiden sto en kirke på gården Imshaug, bygget før år 1200. På gården Schea sto en sognekirke (Skædafs sokn) bygget før år 1420. Man vet ikke når den ble revet. På Asak sto også en sognekirke, oppført før år 1383. Asak kirke hadde egen prest, som man antar bodde på nabogården Presterud. På Refsum sto en kirke, oppført før år 1400 og revet etter år 1595. Denne kirken omtales i det år av biskop Jens Nilssøn, som «aldeles øde».

Blaker.

Av lærer J. Stortrøen.



Om Frogner kirke fra år 1200 har han med både innvielsen, som i sin tid «kanskje ble innviet av den berømte Oslobiskop Nikolaus Arnæsson». Og han skriver selvsagt om den nye Frogner kirke, bygget i 1925, etter at den gamle brente ned i 1918 etter et lynnedslag. Det betyr at Frogner kirke, som bare var 3 år gammel da Andersen skriver om den, kan feire 100 år i år.

Om Sørum kirke skriver Andersen:

«Av kulturminner har vi gamle, ærverdige Sørum kirke, 145 m.o.h., bygget av gråsten (kistemur) før 1166; i det år satt Erling Skakke der i egen høie person og hørte messe. Under messen blev han overfalt av Hettesvennenes oprørsflokk under Olav Ugava (se faktaboks), men slapp fra det med livet. Jeg kan aldri være i Sørum kirke uten å minnes den gamle tid. Når de stene kunde tale, de store med de små, hvilken ukjent verden med en rikdom av billed-er det da vilde rulles op for oss».

Stortrøen nevner Olav Ugava (leder av hettesvennene, som forsøkte å myrde Erling Skakke i Sørum kirke). Ugava er det norrøne navnet for Uggjæva.

Wikipedia opplyser:

«Den «hellige» Olav Gudbrandsson Uggjæva (gno: Ólafr) ble født i 1150 som sønn av Gudbrand Skavhogsson (Guðbrandr Skavhogsson) og Maria Øysteinsdatter (María Eysteinsdóttir), datter av kong Øystein I Magnusson (1103-23). Olav ble oppfostret av Sigurd Agnhatt (Sigurðr agnhottir) i Oppland. I middelalderen ledet han et opprør mot riksstyrer Erling Skakke (ca 1115-79) og døde av sykdom i 1169».

Videre opplyses at Olav Uggjæva og hans menn overfalt Erling Skakke i et bakhold på Rydjokul i Sørum. Erling ble skadet og kom seg så vidt unna. Ifølge sagaen ble det sagt at Olav var uheldig som ikke hadde drept Erling i denne kampen, og slik fikk Olav sitt tilnavn Uggjæva (gno: úggjæva = uheldig).

Rydjokul kirke skal ha ligget et par kilometer sydøst for den nåværende Sørum kirke, nærmere elven, inntil den ble tatt av et leirskred, og kan ha blitt erstattet av den nåværende Sørum kirke».

Hettesvenner = opprørsflokk, som også ble kalt heklunger, breiskjegger, øyskjegger, kuvlunger, ribbunger, slittinger ...



Ut på tur: 12 åpne sjueters personbiler er fylt opp med medlemmer av «Kjenn Ditt Land» i 1924. Turen startet på Tullinløkka i Oslo og gikk til Fossheim Hotell i Lom.
(Foto: Anders Beer Wilse / Norsk Folkemuseum)

«Kjenn Ditt Land»

Forening og blad med formål å vekke interesse for fedrelandet

Av Asbjørn Rolseth

Den blomstrende og høystemte stilen i beskrivelsen av Sørums og særlig Blakers, som gjengis i denne utgaven av Sørums-Speilet, var typisk for publikasjonene fra foreningen «Kjenn Ditt Land». Formålet med foreningen var å gi medlemmene bedre kjennskap til sitt eget land, eller som det sto i formålsparagrafen: «Å vekke interesse for fedrelandet ved å øke kjennskapen til Norges land, dets natur og folk, dets historie, kulturutvikling og livsvilkår i by og bygd».

Foreningen «Kjenn Ditt Land» var en bevegelse som først og fremst forbindes med skolebestyrer Bertel Andreas Grimeland. Foreningen ble stiftet i 1920 under navnet «Centralforeningen for Udbredelse af Idræt», men tok fra 1923 navnet på medlemsbladet, som het «Kjenn Ditt Land» og utkom fra 1922. Foreningen hadde sin mest aktive periode fra 1927, da Grimeland ble leder, og frem til andre verdenskrig.

Foreningen arrangerte fotturer og leide ut telt og soveposer, men den største aktiviteten var søndags- og helgeturer med bil, buss, tog og båt. Det ble utgitt månedshefter med reportasjer fra forskjellige deler av landet. Disse heftene med tittelen «Kjenn Ditt Land» inneholdt også en god del reklame og omtaler av bedrifter og næringsliv, og er slik sett en god lokalhistorisk informasjonskilde.

I tillegg til månedsheftene publiserte foreningen et stort antall temahefter og bøker, der det ble fokusert på spesielle landsdeler, kommuner eller byer. Teksten om Sørums og Blakers som gjengis her, er hentet fra «Specialnummer over Romerike» fra 1928. Grimeland komponerte også «Kjenn Ditt Land»-sangen, som hyllet landet og dets skjønn natur.

Grimeland, som var født i Førde i 1875, var utdannet teolog og en ildsjel når det gjaldt idrett og speiderliv. Han var med og startet Norske Gutters Speiderkorps. I 1910 etablerte han «Grimeland's Skoler» i Oslo, som var en privatskole med undervisning på realskole- og gymnasnivå. Grimeland utga en rekke hefter til undervisningsformål, blant annet om norsk grammatikk.



Kvinner dominerte: Glade medlemmer av foreningen «Kjenn Ditt Land» på besøk i Halden i 1927, her ved Fredriksten festning. Hvis denne gruppen var representativ for medlemsmassen, var det åpenbart en overvekt av kvinner i bevegelsen.
(Foto: Rakkestad Historielag)

For sin innsats fikk Grimeland Kongens Fortjenestemedalje i gull i 1960. Etter at Grimeland døde i 1966, gikk futten ut av «Kjenn Ditt Land». Ingen sto klar til å videreføre hans iherdige engasjement. Foreningen ble oppløst og midlene ble plassert et fond, som i 1976 ble overført til «Foreningen til norske Fortidsminnesmerkers Bevaring», i dag kalt Fortidsminneforeningen.

interoptik

Nordfonn

Fokus Butikksenter, 1920 Sørumsand
Telefon: 63 86 60 70. E-post: nordfonn@interoptik.no
www.interoptik.no
Åpningstider: 10 – 20 (18)



Økland



X+IDE
xide.no

BYGDESERVICE



Aurskog SPAREBANK

**Velkommen til lokalbanken
for hele Romerike**

Telefon: 63 85 44 40

Aurskog, Bjørkelangen, Jessheim, Sørumsand, Årnes

Sørums Begravelsesbyrå Nilsen as

Etabl. 1947

Besøk oss på www.nilsengravferd.no

Tlf: 63 82 88 80



registrert elinstallatør

T&B Hansen

Installasjon AS



Ta vare på bilen din

**- VASK
BILEN
HOS OSS!**

Velkommen!

CIRCLE K SØRUM
TLF 63 86 80 50

CIRCLE K



Romerike Sparebank

// For deg og lokalmiljøet

rsbank.no

Jenta som ikke reiste til Amerika

Av Randi Fjørstad

I år er det 200 år siden den første organiserte utvandringen fra Norge til Amerika fant sted. Skuta «Restaurationen» seilte fra Stavanger til New York med 52 norske emigranter om bord i 1825, og omfanget økte fra 1830. Det er tre perioder som utmerker seg. I årene 1866-1873, 1880-1890 og 1903-1910 reiste det flest. Flertallet skulle til Amerika. Norge toppet utvandrerlistene i Norden, med flest utvandrere i forhold til folketallet. I Europa var det bare Irland som hadde flere utvandrere enn oss. Til sammen utvandret det mellom 800 000 – 900 000 norske kvinner og menn til andre land. I dag regner man at det er ca. 4,5 millioner norsk-amerikanere. De fleste er bosatt i øvre midt-Vesten.

Gode grunner

Det var mange gode grunner til å emigrere. Fattigdom og drømmen om å skape seg et bedre liv var drivkraften til de fleste. Fødselsoverskuddet i Norge var så stort på den tiden at det ville ha skapt problemer med ressursfordelingen i samfunnet om alle ble. Man kan si at utvandringen fungerte som en god «sikringsventil/regulator». Det ble enklere med arbeid for de som ble igjen. De fleste som dro, kom fra bygdene. Etter hvert jevnet det seg ut. Folk fra byene søkte også lykken i «det forjettede land». Det lå også ganske godt til rette for nordmenn å emigrere til Amerika. Befolkningen i Norge kunne både lese og skrive, og mange hadde kontakt med Amerika via sjøfart. Derfra utviklet det seg videre. De som emigrerte savnet familien, skrev hjem og ba flere komme.

Ikke alle dro

I Ål i Hallingdal ble Birgitte Engebrettsdatter født den 29. oktober 1874. Hun ble konfirmert midt i den 3. store utvandringsperioden i Norge i 1890. Som konfirmert ble man ansett som voksen. Da måtte man «ut og tjene», greie seg selv på alle måter. Birgitte kunne lett ha valgt å emigrere. En eldre søster hadde allerede dratt i forveien. Hva som gjorde at Birgitte valgte annerledes, vet vi selvfølgelig ikke sikkert. Oldebarnet Lise forteller at Birgitte syntes det var langt til Amerika. Dessuten var hun veldig knyttet til «jorda». Hun likte å arbeide med den. Flink var hun også. Målet var å arbeide på gård, og med dyr. At hun endte med å dra til Kristiania kan ha sin bakgrunn i en erfaring hun gjorde som nykonfirmert. Birgitte tok først tjeneste på en stor gård på Ringerike, og det kunne gått riktig galt.

Historien har Birgitte selv fortalt til sin datter Johanne, som skrev den ned slik moren hadde fortalt den:

«Det var i 1890, jeg var 16 år da jeg kom til en herregård på Ringerike, som hette



En ung Birgitte sammen med ektemannen Johan Laake.

Ve. Jeg tror mannen hette Færden. Det var vanlig at ungdom fra Hallingdal den gang tok seg arbeid på garda, helst som fjøshjelp, men også innearbeid.

Dette jeg skal fortelle begynte med at far min hadde kjøpt og foret opp dyr, så han hadde en hel drift. Da oktober kom, samlet han i hop alle krottera og drog til Drammen for å selge, ja til Hønefoss også. Jeg var med for å hjelpe han. Dyra måtte fores og stelles. Vi drog over fjellet forstås og hadde niste med oss. Dyra måtte jo helst beite der det fantes råd for å finne mat. Far hadde hest og kjøredøning, men den var fullastet med smør, ost, skinke og alskens forskjellig. Jeg hadde fått plass til tina mi.

Jeg var bestemt på å ta tjeneste den 14. oktober. Vi var to jenter, for Store-Sigrid var også med. Hun førte an til feste-kontoret i Drammen. Der var det stappfullt med folk som skulle ha seg hjelp. Handelen gikk unna. Store-Sigrid sa farvel og ble med en svartskjegget bonde. Dem var blitt enige om lønna og da var det bare å dra av sted. Da hun

drog, holdt jeg på å gråte – og tenkte at nå var det festedagen 14. oktober, og siden følget mitt var reist, tok jeg den første som spurte om jeg ville arbeide i fjøset. Sammen med andre skulle det være, og jeg måtte også være villig til å hjelpe kokka, om hun bad meg om noe.

Jeg hadde ikke vært ute før, så jeg hadde i grunnen intet å forlange. Jeg syntes at åtte kroner i måneden var penger å tjene, fant tina og pjanket mitt og kjørte av garde med en kar som viste seg å være gardsbestyreren på Ve.

Dette ble det svarteste kapitlet i mitt lange liv. Garden var som et gods å se på med herskap, tjenere og egen kokke. Men garden drev også gamlehjem, og det var der jeg var ansatt som hjelpejente. Bestyreren drev de gamle til å arbeide. De gamle gjorde alt tungarbeidet i fjøset. Det var også en tjenestegutt, men han rakk ikke stort annet enn å kjøre vann. Det jeg syntes var verst var å legge en stang over skuldra med en full vannsø. Og det var ikke nok. Huttetu – all den kjeften jeg fikk av kokka for vannet som jeg skulpet ut på min vandring. Dette var vann til aldershjemmet. Det hadde egen kokke og husholdning.

Den maten jeg åt der i den tjenesten er ikke til å beskrive – råneflesk med mark, svor, avfall og slikt som jeg ble satt til å hjelpe kokka med å skjære opp. Grøten var den likeste maten, for den var da rein.

Ut på vinteren ble jeg dårlig. Doktoren kalte det nervefeber – eller tyfus. Jeg ble innesperret på rommet og en av de gamle ble satt til å se om meg. Hun kom med litt mat som ble altfor lite, og som var det samme hver dag og hver uke. Jeg ble mer og mer dårlig, hadde aldri blitt frisk om det ikke hadde vært for den gamle, gode legdkvinnen på Ve hadde tatt et kjørel under forkleet sitt og i all hemmelighet gått i fjøset og melket av en ku der ute – livgivende dråper – varm silsup av ei ku reiste meg opp av sykesenga.

Jeg reiste derfra den 14. april, men jeg

var ikke lenger meg sjøl i mot eller krefter før det led langt ut på sommeren. Jeg har lært å verdsette maten. Silsupen var styrkemedisin».

Det endte altså bra, men Birgitte trengte en hel sommer å komme seg på. Hun måtte samle krefter til neste tjeneste. For det var ingen bønn, man måtte ut å tjene så fort som mulig. Erfaringene fra Ve på Ringerike hadde imidlertid satt seg kraftig i henne, så for en stund sa hun farvel til gårdsarbeid. Amerika var fortsatt en mulighet som sikkert ble vurdert. Men det var fortsatt langt dit, og kanskje hadde hun ennå mindre mot nå enn før til å følge etter søsteren.

Birgitte dro i stedet til Kristiania og fikk tjeneste hos en velsituert familie. Der var det mye nytt å lære for ei jente som kom fra veldig enkle kår i fjellgrenda Leveid, ca. 13 km fra Ål i Hallingdal. Bare det å dekke bord med så mange ulike skjeer og kniver og gafler og glass. Det mente hun var ganske unødvendig arbeid. Det var mange ting hun ikke fant seg helt til rette med, selv om hun var driftig og flink. Men det gode var at hun fikk både mat og klær, og hun lærte å sy. Om kveldene satt tjenestejentene på rommene sine og sydde utstyr. Oldebarnet Lise har tatt vare på et pyntehåndkle med broderi på. Selve håndkleet er sydd av en gammel sukkersekk, men den er fint brodert med et romantisk bilde av et nygift ungt par i eget hjem. Drømmen for jentene var ofte «å bli gift», få «sitt eget». Og helst eie jord. «Den som har jord svelter ikke», sa Birgitte ofte.

Valget som førte til Sørums

Og Birgitte lengtet tilbake til jorda. Det skulle bli avgjørende for de videre valgene hun gjorde. Da vognmannen Johan Laake en dag kom med varer til familien hun tjente hos, la Birgitte seg skikkelig i selen for å bli kjent med ham. Det hadde ryktes at Johans mål var å skaffe seg en gård. I tillegg var han både pen og kjekk – og snill. Det avgjorde saken. Og for å gjøre en lang historie kort: Birgitte og Johan ble et par. De giftet seg i Oslo Domkirke 21. mars 1897, og samme år ble det første barnet, datteren Karen Gurine født. Hun ble døpt i Sagene kirke 4. november 1897. Faren Johan er ført inn i kirkeboken som «vognmand» med bosted Maridalsveien 147. Mor Birgitte står oppført som:

«Birgitte Ingebretsdatter, pige/senere hustru», med samme adresse.

Det tok noen år før de greidde å realisere drømmen om egen gård. I mellomtiden arbeidet Johan i flere år som «vognmand-bestyre» i Oslo. I Folketellingen 1900 er familien imidlertid registrert i Skedsmo. De nærmet seg Sørums. I Skedsmo arbeidet Johan som «gårdsfullmektig» hos fabrikkier Nils Olsen Ihle, som også hadde et mekanisk verksted.



Endelig egen gård - Egner i Sørums

Etter noen år i Skedsmo viser Folketellingen 1910 at familien har flyttet til Sørums. I 1903 hadde de kjøpt gården Egner (gnr. 1, bnr. 1) av Ole M. Egner for 7000 kroner. Med 1000 kroner i tillegg fikk de med løsøre og dyr. I Sørums Bygdebok står det at Johan og Birgitte overtok gården: «med årets avling, kornstaur, en del materialer, besetning og noen redskaper: slåmaskin, hesterive, plog, tre harver, høyvogn, enbeitvogn, sluffeslede, samt andel i rensemaskin og to mjølkespann m.m.».

Vognmannen Johan kom fra en militærfamilie i Ullensaker, men ville ikke være militær, heller ikke vognmann. Birgitte ville ikke arbeide i fabrikk, heller ikke være tjenestepike hos andre. Nå hadde de endelig nådd sitt felles mål. De eide jord. Det fortelles i familien at da Johan og Birgitte kjørte inn på tunet til sin egen gård for første gang, sa Birgitte: «Her trenger vi ikke å svelte. Her er det

vælstand – ingen trenger å gå barbeint». Det hadde de måttet i fjellbygda hun kom fra. Der gjette de barbeint. I Sørums var det både fine jorder, skog og kyr.

Men hardt arbeid slapp de ikke unna. Fra de giftet seg i 1897, og de neste 19 årene, kom barna som perler på en snor, ett nytt barn annet hvert år, et par ganger enda tettere. Det skulle bli 11 til sammen, 7 døtre og 4 sønner, hvorav en sønn døde som spebarn. Først kom Karen Gurine i 1897, Anna Elise i 1899, Johanne i 1900, Aagot i 1902, Gunda i 1905, Inga i 1907, Kristian i januar 1909 (døde 3 måneder gammel), en ny Kristian født i desember samme år (1909), Margit i 1912, Erling i 1914, og til slutt Johan Olav i 1916.

Tretti år fikk Birgitte og Johan sammen på gården Egner. Johan døde 68 år gammel i 1933. Birgitte var 59 år, og de neste åtte årene drev Birgitte gården alene med hjelp av barna.

Rømte fra gamle- hjemmet til Sårkroken

Birgittes nest yngste sønn Erling Laake overtok som driver av Egner i 1941. Da var Birgitte 67 år gammel, og bodde på gården sammen med sønnen og svigerdatteren Minda. Det må sies at Birgitte var både sterk og sta. Hun ville styre seg selv, og var sikkert ikke helt lett å dele kjøkken med, slik de måtte på Egner. Et gammelt ordtak sier: «to som ikke drar i lag – går ikke en dag til dugurds».

Slik gikk med Birgitte og svigerdatteren til slutt. På et tidspunkt ble det bestemt at Birgitte skulle flytte på gamlehjemmet på Sørvald. Men der trivdes hun absolutt ikke. Og hva gjorde Birgitte da? Hun var fortsatt en handlekraftig person, som ville bestemme selv. Jo, hun pakket veska si og «rømte». Det var ikke helt enkelt å rømme den gangen. Det betydde stort sett å ta beina fatt og starte å gå. Jeg vet ikke hvor langt hun hadde rukket å gå. På den tiden var det ingen stor biltrafikk på Haldenveien, men det kom faktisk en bil. En som kjente henne igjen, og som tilbød henne skyss hjem til Egner. Men dit ville hun ikke. «Kjør meg hjem til folka mine», befalte Birgitte. Og med det mente hun hjem til datteren Anna Elise, som var gift med Kristian Sæther og bosatt på gården Sæteren Nordgarn i Sårkroken. Og der ble hun, etter at familiene hadde samsnakk seg.



Oldebarnet Lise Sæther

Slik gikk det til at da Birgittes oldebarn Lise syv år gammel flyttet med sine foreldre til Sæteren Nordgarn i Såkroken i 1959, bodde oldemor Birgitte på kammeret i 2. etasje.

Lise og foreldrene hadde noen år bodd i Lørenfallet, men flyttet tilbake til gården for å overta driften. Lises far, Hans, var eldste sønn og odelsgutt. Da var Birgitte blitt 85 år. Hun spiste middag sammen med datteren Anna og svigersønnen Kristian hver dag, men fikk brakt «brødmaten» til kammeret.

Storfamilien på gården i 1959 besto av 6 personer: oldemor Birgitte Laake, 85 år, Birgittes datter Anna Elise Laake Sæther 60 år, og hennes mann Kristian Sæther 70 år, Birgittes barnebarn Hans Sæther 38 år, og hans kone Elida Marie Brustad 41 år

Birgittes oldebarn Lise Sæther 7 år. I fire år bodde fire generasjoner sammen på gården, frem til Birgitte døde 89 år gammel i 1963.

Odelsjenta som ble profesjonell forteller

Lise var odelsjente til Sæteren Nordgarn. Hun likte godt å arbeide med jorda, men hadde en sterk lengsel i seg etter å se og oppleve andre steder og kulturer. Som 18-åring med ferskt pass pakket hun sekken og reiste. Det var ikke veldig populært at odelsjenta dro på haiketure i Europa, ble praktikant både i Østerrike og Tyskland på biodynamisk drevne gårder, lærte nye måter å tenke helhetlig jordbruk på - opptatt av antroposofi og biodynamisk jordbruk. De neste fem årene reiste hun mye frem og tilbake mellom Norge og Tyskland.

Da faren Hans døde i 1976, kom hun hjem for godt. Lise overtok gården, og de neste 30 årene drev hun gården på erfaringene og lærdommen fra årene som praktikant på økologiske gårder i Europa. Det var krevende å få gården til å lønne seg – og veldig arbeidsomt. På 1970-tallet kunne man leve av 6-8 kyr og litt korn, der jorda egnet seg til det. Lises jord passet bedre til grasproduksjon. «Mangfold til bristepunktet» - slik beskriver Lise denne perioden.

Å få en liten gård til å lønne seg med en drift etter hennes overbevisning var ikke lett, og etter hvert som rammebetingelsene for å drive gård endret seg, ble det håpløst. Hun drev med grønnsaksproduksjon, etablerte besøksgård med geiter, kaniner, griser, høner osv., og hun drev «grønn omsorg», for å nevne noe. I tillegg hadde hun eneomsorg for barna sine, fem i tallet.

Etter 30 år var hun fysisk og mentalt utslitt. Dyra måtte selges, og det opplevde hun som veldig tungt. I en alder av 53 år måtte hun både omstille seg – og omskolere seg. Hun måtte ha noe å leve av - og helst noe som hun trivdes med. Det var ikke helt enkelt. Via NAV var hun innom skrivekurs, helsefag og litt av hvert – men som Lise selv sier: «Hva kan man i grunnen gjøre med en gammel utslitt bondekone? Som er for ung til å dø, og for gammel for rock'n roll?».

Tilbake til røttene

Lise kunne fått uføretrygd på det tidspunktet, men det ville hun ikke. Hun hadde alltid vært opptatt av kultur. Kunne tenkt seg å bli både fotograf og journalist. Men hvordan bli det i en alder av over 50? Man kan drømme, men det er alltid noen realiteter å forholde seg til. Det ble Lise selv som til slutt fant veien ut av uføret. I 2005 skjedde følgende: Lise så programmet «Frokost-TV». Der var det et innslag om en fortellerfestival i Oslo. Det vekket noe i henne. Hun dro rett og slett dit, og ble bergtatt. Etter den festivalen oppsøkte hun alt som hadde med eventyr, fortellinger osv. å gjøre. Og hun meldte seg som deltaker på Nordisk fortellerseminar i Seljord. Lise opplevde dette som en åpenbaring. Det var som å komme hjem, til den fortellertradisjonen hun hadde vokst opp med. Både oldemor Birgitte, bestefar Kristian, farmor Anna og grandtanter hadde vært gode fortellere. De fortalte ikke bare eventyr, de «memorerte» sin barndom, sin ungdom, sitt liv på en levende og fargerik måte. Og Lise hadde vært en interessert lytter.

På seminaret i Seljord forsto hun også at det gikk an å bli profesjonell på området. Det fantes en fortellerutdanning hun kunne ta, og den kunne tas som deltidsstudium på det som i dag er Oslo Met. Lise dro hjem, kontaktet NAV og forkynnte at hun ville bli profesjonell forteller.

«Fortelle eventyr!!! Det kan du ikke leve av!», svarte NAV. «Jo, hvis man blir veldig god så kan man det», svarte Lise, og fortsatte: «Og det har jeg tenkt å bli!». Dermed fikk hun gjennomslag hos NAV.

Siden Lise ikke hadde eksamen artium, måtte hun søke opptak til studiet på bakgrunn av realkompetanse. Lises inngangsbillett ble en fortelling hun laget rundt livet til Inger Gulbrandsen og hennes opplevelser under 2. verdenskrig, først som fange på Grini, senere som fange i konsentrasjonsleiren Ravensbrück (se artikkel om Gulbrandsen i Sørumspeilet 1-2023). Fortellingen om Inger Gulbrandsen, sammen med Lises erfaring med å ta mot skoleklasser og barnehagegrupper på besøksgården sin, førte til at Lise ble opptatt som deltidsstudent. Slik gikk det altså til at Lise utdannet seg til forteller, og kan feire 20 år som profesjonell forteller i år.

Lises forestillinger

Den første fortellingen Lise utarbeidet som profesjonell forteller, ble en forestilling hun kalte «Jeg fant, jeg fant i oldemors skrin». Fortellingen bygger på oldemor Birgittes livsløp.

Den favner fritt hele spekteret fra fattig, barbeint gjeterjente i ei fjellbygd, arbeid i fabrikk, å være i tjeneste hos rike i byen, lengselen tilbake til jorda og livet som bondekone. Eller som Lise kort oppsummerer det i samtalen vår: «fra treskjea i veggen på 1850-tallet til miraklet vaskemaskin på 1950-tallet».

Lise ble kontaktet av Den Kulturelle Skolesekken i Akershus, og sammen tilpasset de fortellingen om oldemor til 3. trinn i barneskolen. Fortellerformen passet veldig godt i skolen under faget «kulturarv». Lise engasjerte ungene og inspirerte dem til å gå hjem og stille spørsmål til foreldre og besteforeldre, og kanskje ta med noen gamle ting til skolen. Selv brukte hun oldemor Birgittes skrin aktivt. Opp fra skrinet (eller «tina» som Birgitte kalte det) tok hun frem treskjea, ei kubjelle, en rørepinne og andre saker det var plass til der, og som oldemoren hadde brukt. Senere ble forestillingen omarbeidet, tilpasset 9. klassetrinn under temaene «Den

industrielle revolusjon» og «Stemme-rett for kvinner», og hun reiste rundt til skolene i hele Akershus. Nå er denne fortellingen tatt av plakaten. Lise kan også med glede se tilbake på 15 givende år knyttet til Sørumskolene, hvor hun bl.a. holdt kurs for elevene i muntlig formidling av klassiske eventyr.

Etter fylte 70 år får du ikke arbeide i skolen. Men Lise finner stadig nye markeder. I dag bestilles hun av pensjonistforeninger, historielag, biblioteker og andre lag og foreninger. Hun utarbeider nye forestillinger også, men fortsatt er forestillingen om Inger Gulbrandsen etterspurt, likeså «Jeg fant, jeg fant i oldemors skrin». Den siste forestillingen Lise har laget handler om Selma Lagerlöfs historie om Nils Holgerson og hans forunderlige reise. «Jeg kjenner meg i slekt med Selma», sier Lise. «Selma var også opptatt av helhetlig tenkning, sammenhengen mellom himmel, dyr og jord».

Det er viktig for Lise at alle forstår at det hun driver med ikke er teater. Hun bruker aldri manus. Heller ikke når hun forteller et gammelt nedskrevet eventyr. «Målet er å ta eventyret ut av boka og levendegjøre det», sier hun selv. «Jeg leser ikke høyt – og lærer aldri utenat. Jeg prøver å finne et kunstnerisk uttrykk som gir tilhørerne bilder i hodet. På den måten blir ingen forestilling lik, og derfor foretrekker jeg å sitte nær, og i mindre rom, for å kunne «lese» hvem som er der. Det fungerer best», avslutter fortelleren Lise.

Pensjonisten Lise

Lise kaller seg selv for «en gammel rabulist og outsider fra 70-tallet», fortsatt opptatt av alt som er grønt og sunt. Som pensjonist er hun selvoppnevnt vokter av grøftekantene i Blaker. Hun flyttet dit som pensjonist. «Man må tenke på biene og ikke slå grøftekantene», er Lises klare budskap. «Hadde jeg hatt krefter til det skulle jeg ha anlagt en geriljahage med fritt leide for biene». Og en liten geriljahage har hun faktisk anlagt. Behørig omtalt og fotografert i Indre Akershus blad 26. september 2024.

«Jeg gikk fra jord til ord» oppsummerer Lise. Men selv om hun har ordet i sin makt – kan hun altså ikke helt slippe jorda! Akkurat som Birgitte, jenta som ikke dro til Amerika, men ble gårdskone i Sørum og oldemor til Sørums egen forteller, Lise Sæther.

Oldemor Birgitte husket godt

Et kort søk på nettet dokumenterte at Birgittes hukommelse var god. Både gårdsnavnet Ve og navnet Færden var kjente navn i Heradsbygda på Ringerike den gang hun kom dit i 1890, og er det fremdeles.

Storgården Ve, som Birgitte tjente på, var i 1887 kjøpt av det som den gang het Norderhov herredskommune. Kommunen bygget om gården, og brukte den til aldershjem for sine innbyggere. Den fungerte som aldershjem helt frem

til 2012, under ulike navn. I 1903 skiftet den navn til Ve plejehjem, og fra 1924 og frem til 2012 var navnet «Norderhov-hjemmet», senere ble navnet endret til Heradsbygda Omsorgssenter.

Birgitte mente å huske navnet Færden, og navnet Færden er kanskje det mest kjente familienavnet i bygda. Da Birgitte tjente på Ve var Michael Johan Færden sogneprest i Norderhov kirke. Han var sogneprest fra 1890 til sin død i 1912. Som sogneprest bodde han i prestegården, som var nær nabo både til gården Ve og sin egen hjemgård Færden på Norderhov.

Det var nok ikke presten som fulgte Birgitte fra Drammen til Ve, men ganske sikkert en slektning av ham, som var gårdsbestyrer på Ve-gården. Det er imidlertid ganske tankevekkende å finne hvem som «skjulte» seg bak navnene Birgitte husket. Det forsterket det triste i historien. Da Birgitte kom til gården Ve i 1890 som 16-åring, ble alvorlig syk og nesten bukket under pga. mangel på stell og mat, var hun altså i tjeneste hos kommunen, og hadde sognepresten som nærmeste nabo. Til ingen nytte. Det ble den gamle legdkona som ble redningen.

Bilder utlånt av Lise Sæther

Har du «Amerikabrev»?

Har du kontakt med etterkommerne til noen av dem som forlot Norge og slo seg ned i et annet land? De fleste dro til Nord-Amerika, men noen reiste også til andre land. Har du slekt i USA eller Canada etter noen som emigrerte dit? Eller kanskje du kjenner til historier om noen som flyttet fra Norge til et naboland eller enda fjernere steder?

Det er 200 år siden den første organiserte utvandringen fra Norge til Nord-Amerika startet, og utvandrerjubileet blir markert på mange forskjellige måter over hele landet nå i 2025.

Sørum-Speilet vil også gjerne markere dette ved å gjengi brev, kort, bilder, fortellinger og annet som kan gi oss innsyn i hvordan utvandrede nordmenn fra vårt område hadde det i sitt nye land. Hva ønsket de å oppnå, hvordan ble de tatt imot, fant de et fellesskap med andre norske, eller ble de straks integrert? Hvordan lærte de språket? Hvordan fant de noe å leve av? Tenkte de ofte på folk og stedet de forlot? Hvordan holdt de kontakt med slekt og venner i Norge?

Spørsmålene er mange, og svarene er sikkert enda flere. Vi trenger hjelp fra dere for å skrive om dette i Sørum-Speilet. Du kan skrive selv, eller fortelle til oss i redaksjonen hvis du

heller vil det. La oss få vite om du har noe du kan dele, så vi kan lage interessant stoff om utvandring!

Vi håper at mange kontakter oss i redaksjonen, enten på telefon eller e-post.

Telefonnumrene finner du på s.3, og her er e-postadressene våre:

randiforstad@me.com
ing-orde@online.no
annlund@online.no

LES MER OM 200-årsmarkeringen av utvandringen til Amerika på nettsiden [utvandremuseet.no](https://www.utvandremuseet.no)



Utsikt fra tunet på Stykket mot Furuseth. 1980. Foto: Lars Stykket

Litt om bakkeplanering

Av Ingun Orderud

Den første bakkeplaneringen i distriktet her ble foretatt i 1951. I begynnelsen var omfanget av dette arbeidet lite, men etter at det ble innført statlig investeringstilskudd i 1971 skjøt utviklingen fart. «Kronårene», om en kan si det slik, var 1973/74. Etter 1990 har det til sammenligning blitt utført svært lite planering, men i løpet av fire tiår ble Romerikes særegne ravinelandskap forvandlet for alltid. I Sørumspeilet nr. 5-2001 hadde Leif Mathisen en grundig og omfattende artikkel om dette emnet. Den er å finne på Historielagets hjemmeside.

Lillestrøm kommunes definisjon, tatt fra nettet: «Med bakkeplanering mener vi å gjøre brattlendt eller kupert terreng dyrkbart, og tidligere dyrket areal skikket for maskinell jordbruksdrift. All planering som omfatter mer enn et dekar er søknadspliktig. Status i dag er at 34% av jordsmonn-kartlagte arealer er påvirket av bakkeplanering i kommunen.»

Det er altså mulig fortsatt å utføre denne type jordbearbeiding, men jeg vil tro at krav og retningslinjer har blitt mye strengere. I begynnelsen ble de planerte områdene mest brukt til eng, men fra 70-tallet ble de fleste nyplanerte jordene brukt til kornproduksjon. Da begynte også problemene med avrenning til bekker og elver, som de fleste sikkert husker, var det var mye skriving i avisene om dette. Flere tiltak for å avhjelpe problemet ble da også satt ut i livet, bl.a. falt ordningen for investeringstilskudd bort med virkning fra 01.01.87. Det ble oppfordret til å unngå høstpløying i størst

mulig grad, og å sette igjen et vegetasjonsbelte langs bekkene.

Begge Orderudgårdene ble planert alt i 1973. Når det gjelder Aksel Orderuds eiendom, dreide det seg om 60-70 dekar nederst ved jernbanen. Dette området var ganske kupert, og deler av det var for bratt til å kunne dyrkes. Det gikk tre parallelle dalsøkk nedover jordet, der ble det lagt rør i bunnen før det ble fylt på med masse. Hele området ble senket ca. tre meter, de høyeste toppene 4-5. Disse toppene ble kalt for Kråkehaugen og Rundhaugen, men de siste 50 årene har nå hele området blitt omtalt som Planeringa.

Det var jo hele tida planen å ta vare på matjorda og legge den tilbake på plass, og dette ble også gjort. Hos Aksel var det Alf Moe som var hyret inn med bulldoser for å gjøre den jobben. Å flytte masser fram og tilbake slik vil uansett gå ut over jordkvaliteten i større eller mindre grad, dette

ble klart etter hvert, og er en av grunnene til at planeringsarbeid ikke er like populært lenger. Planeringa hos Aksel har i alle år vært den delen av gården som har dårligst jord og er mest utsatt for tørke. Det hører med til historien at halvparten av dette området nå er omregulert til boligformål.

Med til denne historien hører også en episode som skjedde under planeringa her. Over den nederste delen av Aksels jorde gikk det en høyspentledning, og det ville da bli nødvendig å flytte to master. Aksel kontaktet el-verket gjentatte ganger om dette, uten respons, mens planeringsarbeidet gikk sin gang.

Til slutt sto mastene og balanserte på høye tårn av jord, med fare for å ramle ned. Da kom det omsider en hel delegasjon på befaring - med ordføreren og sjefen for el-verket i spissen. Å flytte mastene ville bli så dyrt at det ville de grunneier skulle ta ansvar for, noe grunneier slett ikke var

interessert i. Han ville ikke ha de mastene der i det hele tatt, han ville ha dem vekk så han fikk dyrket jorda si. Nå! Og de 50 kronene el-verket i sin tid betalte for å få lov til å sette mastene der var han villig til å betale tilbake. Da måtte de høye herrer gi seg, for dette var strømtilførselen til hele Sørumsand. Det ble inngått et kompromiss, der og da vil jeg tro. Mastene ble fortsatt stående på Aksels eiendom, og han tok på seg jobben med å grave nye hull og transportere stein til fundamentene ut på jordet. Kommunen og el-verket ordnet resten, inkludert utgiftene.

I forbindelse med anlegg av den nye gang- og sykkelveien, som også går over jordet der, ble strømledningene omsider lagt i rør og mastene kuttet ned. Fundamentene måtte grunneier sørge for å fjerne selv.

Utover 70-tallet ble det utført bakkeplaneringer på mange av gårdene fra Sørumsand retning Fossum, som er det området jeg har sett nærmere på her. Det er ikke vanskelig å skjønne at dette ble sett på som et stort framskritt, både sett fra myndighetenes og bøndenes side. Måten å drive landbruk på i Norge hadde gjennomgått store forandringer, og i løpet av kort tid hadde traktoren tatt over for hesten. Dette gjorde det vanskeligere å komme til i de bratteste skråningene, vi har vel alle hørt om stygge ulykker med traktorer som har veltet. Så vidt jeg vet har ikke dette skjedd i området her, men faren for det har nok ganske sikkert vært til stede.

Takket være bakkeplaneringene ble det dyrkbare arealet i distriktet større, og arbeidet enklere og tryggere. Før ble de bratteste områdene brukt til beitemark, nå er det svært få gårder her som fortsatt har dyr. Nå kan arealer som ellers ville ligget brakk brukes til kornproduksjon, et gode med tanke på å være mest mulig selvforsynt med mat. Og etter som traktorer og annet



Fra et bløtt område langs Monsrudveien. Åge Monsruds gravemaskin måtte vinsjes ut av gjørma. Nærmest kamera står Lars Håkon Stykket(12) og Per Stykket, helt til høyre Ingunn Stykket. Mannen i midten er antagelig føreren av bulldoseren. 1981. Foto: Lars Stykket

landbruksredskap blir stadig større og kravene til effektivitet og inntjening stadig øker, kan man vel si at mye av det som ble gjort var nødvendig.

For å komme tilbake til Orderudgårdene, er det der en lang og bratt skråning ned mot Orderudbekken. Det ble høstet litt gress helt nederst i skråninga, ellers er ikke dette området dyrkbart. Aksel Orderud avvirket dyreholdet tidlig på 90-tallet, og da var det heller ikke behov for mer gress. Han hadde da et ønske om å utnytte denne siste delen av jorda si, så en tid senere søkte han om å få legge bekken i rør og planere der også. På den tida hadde myndighetene fått øynene opp for de ulempene slike naturinngrep tross alt medfører, så den søknaden ble avslått. Og slik som klimaet har utvikla seg

de siste årene, med stadig større fare for ekstremvær, kan vi vel ikke annet enn å si at vi nå er svært glade for dette.

Under historielagets rusletur i Kappadosia i september 2024, med Per Stykket som guide, ble det spesielt nevnt de bakkeplaneringene som er foretatt i området og hvilke virkninger det har hatt for nærmiljøet. Her følger litt av den historien.

Dette dreier seg om de planeringene som omfattet gården Stykket, og de startet forholdsvis seint, i 1980. Det året ble det planert i området mellom Monsrudveien og Fossumveien. Det dreide seg om ca. 15 dekar tilhørende Stykket (eier Per Stykket) og ca. 50 dekar tilhørende Melleberg (eier Erik Melleberg) på andre siden av bekken. Denne bekken kalles Stykketbekken av de som bor i Kappadosia, vi som bor på andre sida kaller den for Nordsjøbekken etter den gamle malefabrikken. Dette planeringsarbeidet kunne heldigvis utføres uten at bekken ble lagt i rør.

Det ble derimot en betydelig jobb å legge om avløpsrørene som kom fra boligene oppe i lia. Dette avløpsvannet endte opp i bekken – noe som først opphørte i 2021 da det nye kommunale kloakkanlegget kom. Det har alltid vært stor vannføring nedover denne lia, og det måtte graves ned flere drenskummer for å håndtere alt vannet. Selv tørkesommeren 1947 rant det vann her – godt å ha da Breiholtsdammen tørket ut.

Området oppover langs bekken var så bratt at det bare kunne brukes som beitemark for storfeet og hesten de hadde på den tida. I tillegg sto gårdssmia her, den gikk med under planeringsarbeidet. Dette bratte området var også godt egnet til skihopping,



Utsikt fra tunet på Stykket mot Furuseth. 1980. Foto: Lars Stykket



Det planerte området, «prærien», slik det ser ut nå. Foto: Ingun Orderud

og på 50-tallet ble det anlagt to hoppbakker her. Dette var en svært populær vinteraktivitet for gutter på den tida. Per Stykket forteller: Ovarennet til bakkene var oppe i skogen, «sletta» på den andre siden av bekken. Gjerdene ble bastant klippet over før hver sesong av oss barna og reparert påfølgende vår – etter litt «knurring» fra min far og Torleif Vølneberg. Jan Engebretsen var den suverent beste hopperen i disse bakkene.

Året etter, i 1981, var turen kommet til området øst og nord for Monsrudveien. Dette var et forholdsvis stort område som omfattet fire grunneiere: Flaen 15 dekar (eier Vidar Huserbråten), Stykket 40 dekar, Monsrud 40 dekar (eier Erling Monsrud) og Breiholen 70 dekar (eier Øivind Schea). I dette området var det tre små dalfører med hver sin lille bekk i bunnen. Disse småbekkene ble lagt i rør, det ble til sammen lagt ned ca. 1,1 km med sementrør her før vannet ble ledet ut i Monsrubbekken.

De som sto for denne jobben var firmaet Brødrene Moe, som besto av brødrene Alf og Torleif. Ettersom dette var en stor jobb, var det to bulldosere i arbeid samtidig. Arbeidet startet den 12. mai, og det året hadde vi en ganske så våt og kald forsommer. Den 12. juni falt det snø som ble liggende langt utover dagen. Dette var akkurat mens det ble arbeidet med å legge matjorda på plass igjen, og bulldoserne ble sittende fast i søla. Det var ikke til å unngå at de dårlige forholdene gikk noe ut over kvaliteten på det ferdige arbeidet. I årene etterpå ble det kjørt ut store mengder

husdyrgjødsel på planeringa, og takket være det er dette nå et område med ganske god landbruksjord.

Før planeringa var dette et ganske ulendt område som egnet seg best som beitemark, etterpå framsto det som et sammenhengende område tilgjengelig for maskiner og egnet til korndyrking. Vel og bra, men det viste seg å ha sin pris. Før vokste det en god del krattskog her, langs eiendomsgrensene og der det ikke gikk an å komme til med traktor. Alt dette forsvant og ble erstattet av et stort åpent område. Det første folk la merke til var vinden, etter planeringa var det ikke lenger behagelig å sitte i hagen på Stykket når det blåste. Noe annet som helt sikkert ikke ble vurdert med det samme, var at et fungerende økosystem ble rasert og erstattet av en monokultur bestående kun av korn.

Når all vegetasjon, både busker og gress, blir fjernet, forsvinner også de fuglene og dyra som hadde tilhold der. Dette gjelder også ikke minst insekter og andre småkryp helt ned til mikronivå, men det kan vi ikke vite der vi står i veikanten og ser utover en (tilsynelatende) frodig åker. At både insekter og mange andre skapninger forsvinner foruroligende raskt er derimot et faktum. Dette gjelder ikke bare i Kappadosia, men over det meste av kloden. For bare noen tiår siden var vipeskrik en vanlig vårlyd på disse kanter, når hørte vi det sist? En kan vel si at selve våren har blitt litt fattigere.

Kilder: Arve Orderud og Per Stykket, i tillegg noen opplysninger hentet fra nettet.



Overskuddslager gitt bort

Fredag 7. februar hadde historielaget bokstand på Fokus, Sørumsand.

Et overskuddslager av Sørumsand Bygdebok bind 3 Sanden – Sørumsand ble gitt gratis til alle som var interessert. Tiltaket var på forhånd annonsert i Indre Akershus Blad og på historielagets hjemmeside.

71 personer møtte i løpet av de timene arrangementet varte, og tilbakemeldingene fra medlemmer og andre var veldig positive.

Historielaget vil gjenta tiltaket både i Lørenfallet og på Frogner. Datoer er ikke bestemt ennå, så følg med på hjemmesiden vår. Datoene vil bli annonsert der så snart de er fastsatt.

Hege Udnæs Hoel og Per Stykket stod for jobben med å dele ut bøkene. Her har Berte Winding-Sørensen nettopp sikret seg tre bøker til seg selv og barna sine.

Foto: Ingun Orderud

Har du minner fra skolen på Skansen?



Foto: Jørgen Kirsebom

Fra 1917 til 2003 var det skole i bygningene på Blaker Skanse. Først husflidsskole med vekt på metall- og trearbeid, senere lærerskole i forming og studier i produktdesign.

Mange fra Blaker, Sørums og nabobygdene «gikk på Skansen». Men hit kom også studenter fra hele landet.

Skolen på Blaker Skanse er en viktig del av vår kulturhistorie. Gjenstander av høy kvalitet ble laget her, og skolen satte sitt preg på lokalmiljøet.

Folkeakademiet Sørums, Blaker og Sørums Historielag og Blaker Skanses venner og flere privatpersoner har derfor gått sammen om å lage en skikkelig minnehelg på Skansen 26. og 27. april.

Vi etterlyser bilder og gjenstander som kan vises fram denne helga i april.

Registrering, avfotografering og innlevering på Skansen følgende datoer:

BILDER: 26. mars fra kl. 18.30 til kl. 20.00 i 2. etasje, Nansenbygget.

GJENSTANDER: 7. april fra kl. 18.00 til 20.00 i Tegnesalen, Kommandantboligen.

Mer om arrangementet på Facebook Blaker Skanse. Etter hvert blir også info om dette lagt ut på vår hjemmeside.

Spørsmål? Kontakt Rita Nyborg, tlf. 412 78 930.

Foredrag på Skansen om innvandringen til Finnskogen

Dato: 31. mai 2025 kl. 16.00

Da kommer faglig rådgiver ved Norsk Skogfinnsk Museum, Birger Nesholen, til Blaker Skanse for å orientere om skogfinnene. I forlengelsen av foredraget (kl. 18.00) blir det konsert med Trond Granlund, som vil spille melodier med tekster av Hans Børli, tonesatt av Terje Norum. Konserten kaller de «Skogslusken».

Tur til Norsk Skogfinnsk Museum på Svullrya

Dato: 14. juni 2025

Historielaget, Foreningen Norden og Folkeakademiet i Sørums samarbeider om å arrangere tur til Norsk Skogfinnsk Museum. På 1800-tallet var det stor utvandring til Amerika også fra skogfinnene. Informasjon om turen vil bli lagt ut på Facebook og hjemmesiden vår.

Sett av datoene og følg med!



Gave til Festivitetsens 90-årsdag

Staselige Sørumsand Festivitet, populært kalt «Teten» fyller 90 år i år.

De ønsket seg bilder fra gamle Sørumsand i gave, og det kunne historielaget hjelpe med. I Tetens peisestue henger det nå 5 bilder, som viser hvordan det så ut på Sørumsand den gangen Teten ble bygget.

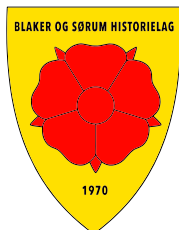
Festiviteten er i dag det eldste forsamlingslokalet på Sørumsand. Gjennom årenes løp har det rommet mange ulike aktiviteter. I tillegg til arrangementer som fester, bryllup og begravelser har Teten blitt brukt som kino, bibliotek, treningssenter og revyteater.

I mange år var det også folkebad i kjelleren. Den staselige trebygningen er et kjent og kjær bilde på Sørumsand.

Historielaget gratulerer med jubileet og håper Teten vil bestå i nye 90 år!

Per Hannaseth, som i en årrekke var styreleder ved Festiviteten, tok imot bildene.

Foto: Per Stykket



SØRUM-SPEILET

RETURADRESSE:
BLAKER OG SØRUM
HISTORIELAG
POSTBOKS 82
1924 SØRUM

ISSN 1894-8154

JAKTEN PÅ FORTIDEN

Tekst: Tom-Arne Ullersmo

Foto: Randi Fjørstad



Som regel er det vanskelig å «finne nåla i høystakken», men noen ganger er man heldig og finner den.

Denne nåla fant jeg riktignok ikke i høystakken, men på et jorde ved Yssi gård i 2013. Et virkelig artig funn. Dette nyttige redskapet er 7 cm langt, omtrent som en vanlig middels stoppenål. Nåla har et nåløye, og den er laget av metall. Den første nåla med et øye er rundt 25 000 år gammel. Så gammel er nok ikke denne nåla. Jeg har vist den til fylkesarkeologen, som mente at den ikke er gammel nok til å være innleveringspliktig. Det vil si at den er yngre enn år 1537.

I bronsealderen var det ikke uvanlig at nåla hadde et øye på midten. Mens den aller første nåla man kjenner til var laget av bein for ca. 60 000 år siden (jfr. Store norske leksikon), er denne nåla laget av kobber. Den eldste nåla av bein ble funnet i Sør-Afrika, men det er funnet nåler av bein og elfenben både i Russland, Kina og Europa.

Nålene ble ofte laget lokalt, men er også tidlig kjent som handelsvare. Fra middelalderen ble Nürnberg et senter for produksjon av metallnåler, mens England førte an med produksjon av synåler fra midten av 1800-tallet. Fremstillingen ble forbedret, dvs. at mer ble gjort maskinelt, mens funnet som er avbildet her er et gammelt håndlaget eksemplar.